

Katedra: historie
Studijní program: Historická studia
Studijní obor (kombinace): Kulturně historická a muzeologická studia

DOPADY VYHNÁNÍ SUDETSKÝCH NĚMČIC
NA KONKRÉTNÍ ČESKÉ REGIONY:
PŘÍPADOVÁ STUDIE HLINSKO A OKOLÍ
IMPACTS OF ETHNIC GERMAN EXPULSION
ON PARTICULAR CZECH REGIONS: CASE
STUDY HLINSKO AND SURROUNDING

Bakalářská práce: 09-FP-KHI-010

Autor:

Tereza Mrkvíková

Podpis:

Adresa:

Vítanov 130

530 01, Hlinsko v Čechách

Vedoucí práce: PhDr. Stanislav Tumis, M.A.

Konzultant: PhDr. Jaromír Soukup

Počet

stran	graf	obrázk	tabulek	pramen	příloh
64		6			5

V Liberci dne: 19. 8. 2009

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 19. 8. 2009.

Tereza Mrkvíková

Anotace

Tato práce pojednává o stavu německého obyvatelstva na území mikroregionu Hlinecko. Hlavním cílem bylo postihnout situaci místních Němců na konci druhé světové války a zachytit případné dopady jejich působení v regionu. Úvodní část práce obecně rozebírá historii česko-německých vztahů a problematiku odsunu sudetských Němců. Nejvíce pozornosti je věnováno Hlinecku a historii jeho českého, německého a židovského obyvatelstva., práce obsahuje rovněž skromné informace o několika obžalovaných. Závěr vypovídá o poválečné společenské situaci z hlediska složení obyvatelstva a ekonomiky.

Klíčová slova: Němci, mikroregion, Hlinecko, odsun, Sudety.

Die Annotation:

Diese Arbeit verhandelt über den Stand der deutschen Bevölkerung auf dem Gebiet der Mikroregion Hlinecko. Der Hauptteil dieser Arbeit war eine Erfassung einer Situation der örtlichen Deutschen am Ende des Zweiten Weltkriegs und eine Aufnahme der eventuellen Aufschläge ihrer Wirkung in der Region. Der erste Teil der Arbeit analysiert allgemein die Geschichte der deutsch-tschechischen Beziehungen und die Problematik der Vertreibung der Sudetendeutschen. Die größte Aufmerksamkeit ist widmet dem Hlinecko und Geschichten seiner tschechischen, deutschen und jüdischen Bevölkerung. Die Arbeit enthält auch die bescheinenden Informationen um einige Beklagten. Das Ende der Arbeit aussagt über die Nachkriegs-gesellschaftliche Situation aus dem Standpunkt der Zusammensetzung der Bevölkerung und Ökonomik. Die Schlüsselwörter: Die Deutschen in Mikroregion Hlinecko, die Vertreibung der Sudetendeutschen, Hlinecko.

Schlüsselwörter: Die Deutsche, Mikroregion, Hlinecko, Vertreibung, Die Sudetendeutschen, Hlinecko.

Annotation

Main concern of this bachelor thesis is the German population living in micro-region Hlinecko. The aim was to depict situation of local Germans during the last years of 2nd World War and to capture their influence in the region. First part of this thesis focuses on history of Czech-German relationships and problematic of Ethnic German. Most of attention is dedicated to region Hlinecko and history of Czech, German and Jewish population living there. This thesis includes information about some of accused. The end depicts post-war social situation in the region from the view of population structure and economics.

Keywords: German, micro-region, Hlinecko, ethnic, expulsion.

Obsah

1	ÚVOD	7
1.1	ODSUN Z POHLEDU „NEZÚ ASTN NÝCH“	7
1.2	ODSUN SUDETSKÝCH N MC : D JINY BĀDÁNÍ A LITERATURA	9
2	eská a n mecká národnost ve společné historii	12
2.1	EŠI, N MCI A ŽIDÉ VE STĚDNÍ EVROP	12
2.2	ODSUNUTÍ VYHNANÍ	15
2.3	POSTUPIMSKÁ KONFERENCE A JEJÍ DĚJ SLEDKY PRO DALŠÍ VÝVOJ V ČESKOSLOVENSKU	16
2.4	ORGANIZOVANÝ ODSUN	18
2.5	BUDOUCNOST ČESKO-NĚMECKÝCH VZTAH	20
3	němci a židé na hliněcku před druhou světovou válkou	21
3.1	O VZNIKU A VÝZNAMU MĚSTA HLINSKA	21
3.2	MÍSTNÍ JMÉNA A RELIGIOZITA JAKO DOKLAD NÁRODNOSTNÍHO STAVU HLINECKA	22
3.3	OTÁZKA NĚMECKÉ NÁRODNOSTI U ŽIDŮ	24
3.4	NĚMECKÁ MENŠINA NA HLINECKU V 18. A 19. STOLETÍ	24
3.5	ŽIDÉ NA HLINECKU V 18. – 20. STOLETÍ	30
4	ZÁJMY A MAJETEK NĚMCŮ A JEJICH KOLABORANTŮ V HLINSKU NA KONCI druhé SVĚTOVÉ VÁLKY	34
4.1	ARTHUR A GERTRUDA RICHTEROVI	35
4.2	FRANTIŠEK KREBS A FIRMA SATAS	38
4.3	ZÁBORY MAJETKU DROBNÝCH PODNIKATELŮ A ŽIDŮ, ODSUN NĚMCŮ	40
4.4	MAJETEK OKUPANTŮ A KOLABORANTŮ	41
5	NĚMCI, MÍSTNÍ KOLABORANTI A MIMOŘÁDNÝ LIDOVÝ SOUD V CHRUDIMI V LETECH 1945-1947	43
5.1	ÚLOHA MIMOŘÁDNÝCH LIDOVÝCH SOUDŮ	43
5.2	NĚMECKÉ ZLOČINECKÉ ORGANIZACE A ČEŠTÍ KOLABORANTI	44
5.3	MIMOŘÁDNÝ LIDOVÝ SOUD V CHRUDIMI	46
6	ZÁVĚR	53
7	SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	56
7.1	Archivy	56
7.2	Prameny a literatura	56
7.3	Internetové zdroje	58
7.4	Fotografie v příloze	58
8	SEZNAM PŘÍLOH	59

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

APF	Árijská pracovní fronta
c. a k.	císařský a královský
c. d.	citované dílo
.	íslo
p.	íslo popisné
.S.P.	eskoslovenská pošta
SR	eskoslovenská republika
Dr.	Doktor
Gestapo	Geheime Staatspolizei (Tajná státní policie)
ha	hektar
Ing.	Inženýr
JUDr.	Juris Utriusque Doctor (doktor obou práv – obanského i církevního)
K	Koruna
K s	Koruna eskoslovenská
KNV	Krajský národní výbor
KS	Komunistická strana eskoslovenska
KS M	Komunistická strana ech a Moravy
M NV	Městský národní výbor
MLS	Mimořádný lidový soud
MNV	Místní národní výbor
MUDr.	Medicinae Universae Doctor (doktor veškerého lékařství, doktor medicíny)
NSDAP	Nationalsozialistische deutscher Arbeitpartei (nacionálně Socialistická německá strana dlnická)
NV	Národní výbor
ONV	Okresní národní výbor
s.	strana
SATAS	Samuel Taussig a synové
Sb.	Sbírka

SD	Sicherheitsdienst (Bezpečnostní služba)
Spol.	Společnost
SS	Schutzstaffeln (Ochranné oddíly)
SSSR	Sovětský svaz socialistických republik
ÚVOD	Ústřední vedení odboje domácího

1 ÚVOD

Pestože od konce druhej svetovej vojny uplynulo už 64 let, ktoré jej následky sú stále aktuálne a zamyslenie nad nimi plní nielen najznámejšie výročné stránky deníkov a časopisov, rozhlasový éter i obrazovky televízií. Zrejme medzi nejdiskutovanejšími témami patrí poválečný odsun Nemcov z československa. Náhledy na tento proces sa veľmi rozlišujú a často veľmi protichybné vysvetlenia, prezentované mnohdy so zarputilým lpením na kdysi dávno daných vysvetleniach, nedávajú dnešným hľadateľom pravdy spať.

Historie odsunu nemeckého obyvateľstva je dodnes súčasťou života mnoha ľudí, a koliv sa odehrála v tých „stredovekých“ tisícročných letoch MINULÉHO STOLETÍ. Prožitá utrpenie nezmyje smrťou, ale ako osobná tragédia sa vo vzpomínkach prenáša do života ďalšej generácie.

1.1 ODSUN Z POHLEDU „NEZÚČASTNÝCH“

Dramatické udalosti česko-nemeckého boja o moc i o prežitie sa môžu obyvateľovi malého mesta v českom vnútrozemí javiť ako niečo neskutočné. Nikdy na vlastnú oči nevidí nič podobného. Nikdo z rodiny sa nemusel báť o svoj život, a koliv žil v tej istej zemi. Nikdy nemusel utíkať z rodného domu a opustiť všetky svoje osobné veci, aby to bol iba len plyšový medvedík v posteli. Jedným z tých šťastných obyvateľov malého mesta vo vnútrozemí som i ja. Rozhodla som sa hľadať stopy nemeckých obyvateľov v okolí mesta Hlinska a pátrať po ich osudoch behom druhej svetovej vojny. Cieľom práce je podať pomocou prostudovaných archívnych materiálov a literatúry pohľad o tehdejšíom stave spoločnosti v Hlinsku, mieru prežívania Nemcov a ich vliv na celé mesto. Zásadná je doba druhej svetovej vojny a situácia vo spoločnosti po oslobodení československa.

Prvá kapitola začína ponukou romantickým historickým exkurzom do čias veľkého stávkovania národov a pozvoľna prechádza k zamysleniu o pôvode česko-nemeckého susedstva. Dôležitým momentom bol odchod židovských obchodníkov v 10. storočí, kedy tieto tri národy začínajú „písať“ svoju spoločnú históriu. Zásadné udalosti sa odehrávajú v 20. storočí. Vzťahy medzi týmito národmi sa vyhrotily v dôsledku narastajúcej nemeckej agrezie a prešli v boj o prežitie. Nemcko rozdelilo československú republiku,

židovský národ tém vym el v koncentra ních táborech. Karta se obrátila po porážce nacistického šilenství roku 1945 a na adu p išlo období „vy izování ú t“, které se snaží p íblížit podkapitola „Odsunutí vyhnaní“. Otázku povále ných sudetských N mc projednávali zástupci vít zných mocností na konferenci v Postupimi. Výsledkem jednání byl oficiální souhlas s organizovaným odsunem. Kapitulu o dramatických momentech esko-n meckého sousedství uzavírá úvaha nad společnou budoucností ech a sudetských N mc .

Kapitola „N mci v historii mikroregionu Hlinecko“ p edstavuje sledované místo d je a p edm t vlastního studia – oblast v okolí m sta Hlinsko a d sledky vyhán ní zdejších N mc . Již v po átku výzkumu se ovšem za al projevovat dá se íci „sm šný“, ovšem zcela zásadní problém - absence ehokoliv n meckého. Hline tí ob ané (v etn ú edních zam stnanc zabývajících se evidencí obyvatelstva) považovali dotaz po p edm tu bádání za absurdní, ve tvá i m li spíše vyd šený výraz. Zajisté, geografická poloha m sta zhruba ve st ední ásti eské republiky nikdy nepat íla mezi území zhusta obývané N mci, ale situace se zdála taková, jako by sem n mecká národnost nikdy ani nezavítala. Nejbližší enkláva osob n mecké národnosti ležela na severovýchod od Hlinska – jednalo se nap íklad o m sta Polí ka, Moravská T ebová nebo Svitavy. M sto Jihlava, které leželo rovn ž v oblasti Vyso iny, se mohlo po tem n meckých ob an oproti Hlinsku p ímo chlubit.

Za vzniklé situace jsem byla nucena pon kud zm nit zp sob bádání. Musela jsem se pono it hloub ji do historie a pátrat po nejzn jších skute nostech, které dokládaly ojedin lý, nebo dokonce žádný výskyt objektu mého výzkumu. Bylo nutné ur ítým zp sobem doložit naprostou p evahu eského osídlení v historii této oblasti. Po krátkém p edstavení Hlinska se v podkapitole „Místní jména a religiozita jako doklad národnostního stavu Hlinecka“ zabývám jazykovým charakterem místních jmen, který dokládá v naprosté v tšin p ípad jejich eský p vod. Mnoho m že rovn ž napov d t náboženská víra místních obyvatel. Katolíci zde jasn p evažovali nad vyznava i evangelické církve, která byla v minulosti pom rn typická pro n mecké obyvatele. Všechny tyto skute nosti jsou zde tedy uvedeny z toho dvodu, aby dokázaly setrvalý a staletý eský charakter zdejšího osídlení a tím pádem zanedbatelný výskyt n mecké menšiny.

Dokladem o nezpochybnitelné p ítomnosti N mc , jsou tak kone n zprávy týkající se historie sklá ství v okolí m sta Svratka. N me tí sklá ští míst i, kte í zde založili

n kolik sklá ských hutí, p ísp íli ke kolonizaci zdejšího chudého kraje, jenž p íliš nových osadník nelákal. Podobn „okrajová“ n mecká skupina jako sklá í, byli zdejší Židé, jelikož v tšina z nich obvykle uvád íla p ís ítání obyvatelstva svou národností jako n meckou. Zdejší Židé m íli pom írn velký vliv na ekonomiku tohoto regionu a a koliv tém všichni zahynuli b íhem druhé sv ítové války v koncentra níích táborech, nesmazateln í se zapsali do hlinecké historie.

Zájmy a majetek N mc í a jejich kolaborant í v Hlinsku úzce souvisí s Mimo ádným lidovým soudem v Chrudimi, který po druhé sv ítové válce potrestal í hlinecké kolaboranty íeské národností za jejich zlo ínné aktivity a spolupráci s N mci. Mezi obžalovanými bylo rovn íž n kolik osob n mecké národností, kterým se podrobn íji v ínuji, p íevážn í však z ekonomického hlediska. Nejv ítší zájem o n meckou spole nost zde totiž vypukl až p í rozprodávání jejich bývalého majetku, který jim byl zabaven po porážce Hitlerovy íše 1945.

Jak je v hlinecké historii etablován n mecký duch? Do jaké míry jsou jeho „stopy“ v podob í sklá í a Žid í zásadní pro budoucnost regionu? A pokud zde byli v polovin í 20. století n íací N mci, pamatuje í si je íbec n kdo? Byli ín ím výjime ní? Dokážeme í si my, obyvatelé „St ídozem í“ na ísko-moravském pomezí, konkrétn í p íedstavit íivot íchto lidí, kte í í byli z jiných ístí republiky „st íhování“ za mnohem odlišných podmínek?

1.2 ODSUN SUDETSKÝCH ÍN MC Í : Í D ÍJNÝ ÍBÁDÁNÍ A LITERATURA

V problematice odsunu n meckých obyvatel z íeských zemí po druhé sv ítové válce proti sob í stojí dva „nesmí íitelné“ protípóly: íestí historikové a jejich ín íme tí kolegové, kte í í jsou výrazn í podporováni sudeton meckými spolky. íeská strana se í však podle mého názoru snaží ukázat všechny aspekty odsunu N mc í z íeských zemí. A koliv období vyhnání provázely neš íastné a tragické okamžiky, p í í kterých byla mnohdy prolévána krev nevinných, nesnaží se je íjak zakrýt í í zleh ít utrpení jejich ob tí. Za všechny p íípady zmí íuji historickou studii Tomáše Sta íka „**Odsun Ín mc í z ískoslovenska 1945-1947**“ (Praha 1991).

Íležitý (bohužel ale v ítšinou nevšímvavý) je ín mecký postoj k myšlenkám íeských historik í. Ve svém souboru esejí „**Sudeton mecká vzpomínání a zapomínání**“ ho

ost e kritizuje Eva Hahnová a Hans H. Hahn: „Když vy debatujete o esko-n mecké minulosti, obvykle znáte pouze to, co stojí v n mecky psaných knihách. Jenže n mecká literatura se bu soust e uje na d jiny N mc v eských zemích, což je trochu málo na to, aby Vás pou ila o celých d jinách eských zemí, anebo se v ní píše o velkých d jinách n mecky mluvícího sv ta, v nichž ale eské zem hrají roli pouze okrajovou, takže se tam o nich také moc nedozvíte. Vy obvykle redukuje eské d jiny na esko-n mecké vazby, ale eské d jinné v domí je plné také jiných informací...Vaše vzpomínání je ve srovnání s tím monotónní, repetitivní a nezáživné.“¹ Pom rn ostrý text uvedený v otev eném dopisu sudetským N mc m podle mého názoru mluví za vše, auto i se staví ost e proti sudeton mecké „póze“. D jinami a organizací sou asného sudeton meckého politického života stejn jako vzpomínkami odsunutých se Eva Hahnová zabývá v práci **„Sudeton mecký problém, obtížné lou ení s minulostí“** (Ústí nad Labem, 1999).

N me tí auto i se p ou už jen v otázce p ímého pojmenování – jednalo se o odsun, transfer nebo snad až o vyhán ní? Zatímco eši používají ve v tšin p ípad slovo „odsun“, radikáln jší n mecké hlasy asto volí pojem „vyhnání“. Tito sudetští N mci se stali ublíženými nedocen ných mu edníky eské povále né zlov le. Pro p íklad se zatím m žeme zam ít na samotný název díla od významného n meckého autora D. Brandese, které jist zaujme pozorného tená e. **„Cesta k vyhnání 1938-1945. Plány a rozhodnutí o „transferu“ N mc z eskoslovenska a z Polska“** (Praha 2002) – pro dal historik slovo „transfer“ do uvozovek, když p edtím použil slovo „vyhnání“? Pro n koho pouhé „sloví ka ení“, pro n koho otázka národní hrdosti, vlastní úsudek nech si ud lá každý lov k sám. K hlubšímu záv ru m že pomoci jiné autorovo dílo s názvem **„ eši pod n meckým protektorem“** (Praha 1999).

Literatura vydávaná sudeton meckými organizacemi asto zastává myšlenku, že viníkem odsunu je eskoslovenský prezident Edvard Beneš – uve me sta o vyhnání od n meckého historika E. Nittera v knize **„Tisíc let esko-n meckých vztah “** (Praha 1991). Zájemce o tento spor jist porovná podobné texty s vlastními názory E. Beneše, které zve ejnil v díle **„Pam ti. Od Mnichova k nové válce a k novému vít zství.“** (Praha 1947). Sudeton mecké spolky ovšem produkují i publikace s k es anským pohledem na v c. Takovým autorem je F. Olbert a jeho **„Cesta ke smí ení. Sdružení**

¹ HAHNOVÁ, E. – HAHN, H. H.: *Sudeton mecká vzpomínání a zapomínání*, Praha 2002, s. 187.

sudeton meckých katolíků Ackermann-Gemeinde. Dokumenty 1948-1991“ (Praha 1992). Informace lze najít i z článků v novinách a časopisech. Jedním z mnoha je oficiální týdeník **Sudetendeutsche Zeitung**, ve kterém Sudeton mecký landsmannschaft pravidelně uveřejňuje svoje zprávy. Pramenem vydaným ke speciální příležitosti je katalog k výstavě **Sudetští Němci – etnická skupina v srdci Evropy**, který vydala Sudeton mecká rada v Mnichově roku 1994 (v českém překladu vyšla ve stejném roce v Havlíčkově Brodě). Při listování v něm lze ovšem leckterý vlastenecky výrazný nádech „zalatat po dechu“. Odsunutí sudetští Němci se zde zdají být ti, kteří na vlastní kůži zažili nejvážnější hrůzy a utrpení. Koncentrační tábory a mnohokrát vyšší oběti na životech z období židovského obyvatelstva zde nejsou stědem zájmu.

K dalším odborníkům, kteří se z různých pohledů zabývali problematikou česko-německých vztahů, je třeba jmenovat **Ernst Schwarz**, **Georg Schroubek** nebo **Walter Brand**.

Zdroje informací použitých v této práci mohou rozdělit do několika skupin:

geografické vymezení regionu, hospodářská situace: „Amtliches Deutsches Ortsbuch für das Protektorat Böhmen und Mähren“ (Praha 1940), „Hospodářský zeměpis československa“ (M. Blažek, 1958), „ČESKO. OTT V HISTORICKÝ ATLAS“ (Praha 2007), „ČESKOSLOVENSKÝ VOJENSKÝ ATLAS“ (Praha 1965)

obecné česko-německé vztahy: „Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy“ (F. Seibt, Praha 1996), „Tisíc let česko-německých vztahů“ (Praha 1991), „Úděl česko-německého sousedství. Pohledy do zrcadla dvanácti století společného dějin“ (Otter, J., Heršpice 1994), „Pravda o československu“ (K. Kaplan, 1990), „Češi pod německým protektórátem“ (D. Brandes, Praha 1999), „Konflikt místo spolupráce? Češi a Němci v československém státě 1918-1938“ (Praha 1993)

okres Hlinsko a jeho okolí: v tomto případě byla situace velmi komplikovaná. K dějinám Němců na Hlinecku dosud nevyšla žádná monografie, pravděpodobně první rozsáhlejší publikace o Hlinsku vyšla teprve nedávno („**Hlinsko**“, kolektiv autorů, 2009). V Hlinsku vycházel pouze sborník („**Hlinecko. Sborník příspěvků**“ č. 6“, kolektiv autorů, 1998), který ovšem obsahoval také informace z jiných oblastí (sportovní výsledky, místní akce a podobně). Nezbyvalo než studovat prameny a literaturu nejrozličnějšího druhu, kde se občas objevily zajímavé informace. Pro příklad uvádím „**Paměti o školách v okrese hlineckém**“ (K. V. Adámek, 1890), „**Horácké**

sklo. P ísp vek k d jinám moravského sklá ství, In: Národopisný sborník eskoslovanský, ro ník XXI., . 2“ (Svoboda, J. F, 1928), „Pronikání N mc do ech kolonisací ve 13. a 14. století“ (J.V. Šimák, 1938)

Židé: „Právní postavení žid v Protektorátu echy a Morava (1939-1941)“ (H. Petr v, 2000), „Stopy Žid v Pardubickém kraji“ (R. R ži ková, A. Langová, 2006), „Židé. D jiny a kultura“ (Židovské muzeum v Praze, 1997)

N mci v Hlinsku za druhé sv tové války a jejich majetek: soupisy majetku, výpov di, zprávy o konfiskacích z fondu „M stský národní výbor Hlinsko“ uloženém v Okresním archivu v Chrudimi, „Arizace“ a arizáto i“ (D. Jan ík, E. Kub , 2005), diplomová práce „Mimo ádný lidový soud v Chrudimi“ (S. Mikanová, 2008)

v práci byla využita i dopl ůjící literatura, která se nezabývá p ímo n meckým obyvatelstvem ve východních echách, ale vysv tluje n které pomocné jevy: „M sta a m ste ka v echách, na Morav a ve Slezsku, 1-6 (K. Ku a, 1996-2004), „Zem pisná jména eskoslovenska“ (I. Lutterer - M. Majtán - R. Šrámek, 1982), „Menšiny a migranti v eské republice. My a oni v multikulturní spole nosti 21. století (T. Šišková, 2001)

všechny zdroje informací jsou uvedeny v záv re ném seznamu literatury

2 ESKÁ A N MECKÁ NÁRODNOST VE SPOLE NÉ HISTORII

2.1 EŠI, N MCI A ŽIDÉ VE ST EDNÍ EVROP

V eské kotlin žila vedle sebe od velkého st hování národ dv etnika - germánští N mci a slovanští eši.² K nim p ibylo ještě etnikum t etí, po etn sice nejslabší, ale výrazn odlišné svým náboženstvím, životním stylem, zp sobem obživy, kulturou a áste n i jazykem: Židé.³ V procesu jejich každodenního soužití a st etávání vznikla

² OTTER, J.: Úd l esko-n meckého sousedství. Pohledy do zrcadla dvanácti století spole ných d jin, Heršpice 1994, s. 7.

³ Židé – d jiny a kultura, Židovské muzeum v Praze, Praha 1997, s. 35. Po átek p ítomnosti Žid na našem území se klade již do ímské doby, kdy tudy procházeli s obchodními karavanami. Židovské kupce

zcela specifická st edoevropská kultura, vytvořená vzájemným ovlivňováním a předáváním zkušeností, názorů a postojů, ovlivňovaných navíc konfrontací rozdílného náboženského smýšlení. Společná historie těchto etnik ve st edoevropském regionu je hustě protkána vzájemnými konflikty zejména českých a Němců.⁴

2.1.1 Situace ve dvacátém století

Tento vzájemný vztah se ještě více vyhroutil po roce 1918, kdy místní Němci dali jednoznačně najevo, že se nehodlají smířit s existencí československé republiky. Přitom jejich postoje byly pravděpodobně v domění příslušnosti k národu pokládajícímu se za evropskou velmoc. Od dvacátých let využívala velké části sudetských Němců v československu nacistická propaganda.⁵ Mezi její stěžejní cíle patřilo definování Němců jako panského národa („Herrenvolk“), nadřazeného všem ostatním etnikům, přičemž tento postoj opírala o údajný nárok Němců na st edoevropský prostor, jehož měli být Germáni prvotními obyvateli.⁶ Po nástupu NSDAP k moci se sjednocení všech Němců v Evropě i ve světě pod hlavičkou Německa stalo hlavním programem; zahraniční krajanské ústředny při této příležitosti stanovily základní heslo „Heim ins Reich“ („domů do říše“).⁷

Toto v domě, a to spíše citově než rozumově odvozené, je mezi českými hluboce zakořeněno, podvědomě nedvěruje všemu německému se podle mého názoru ještě zcela nevytratilo. Je samozřejmé, že nemalou roli zde hrají ekonomické zájmy a jiné obavy, jimiž se zde nemohu zabývat. I s nimi se však musí při spravedlivém a seriózním přístupu k věci počítat.

Zajímavým a neopomenutelným problémem je přenášení pojmů bývalé nacistické ideologie do poválečné reality. Nationalsozialistische deutsche Arbeiterpartei (nacionáln

ovšem písemně dokládá až takzvaný Raffelstättenský celní řád z roku 906. Známa je rovněž zpráva o Praze od cestovatele a diplomata Ibrahima ibn Jakuba z roku 965.

⁴ Téměř každý český Němec má v paměti alespoň základní výčet válek a „křivd“, jichž se Němci v historii na českých územích dopustili - od nejdávnejších sporů šířících se po územích přemyslovského státu až po druhou světovou válku s nacisty, heydrichiádou a koncentračními tábory.

Prakticky každý Němec neméně dobře ví (i když v naprosté většině případů jen z doslechu), že češi vyhnali po roce 1945 své krajany německé národnosti, kteří se po padesáti letech doposud nedomohli svého „Heimatsrecht“ (práva na vlast).

⁵ KAPLAN, K.: *Pravda o československu*, Praha 1990, s. 131.

⁶ KOUTEK, J.: *Pátá kolona*, Praha 1962, s. 68-94.

⁷ SEIBT, F.: *Německo a češi. Dvětiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*, Praha 1996, s. 336.

Socialistická a mecká strana (lnická, dále jen NSDAP) ve snaze zakrýt svou genocidní politiku vypracovala skutečně „dokonalý“ systém krycích názvů pro jednotlivé nezákonné postupy. Jedním z nich byl i pojem „Einsiedlung“ („vysídlení“), používaný pro masové přesuny národnostně i jinak nepohodlných skupin obyvatelstva v rámci „Endlösung“ („konečného řešení“, jehož podstatou bylo vyhlazení obyvatel).⁸ Termín „Einsiedlung“ je dodnes používán sudetoněmeckými organizacemi pro označení odsunu, aby tak byl i sémanticky podepřený vystupování sudetských Němců jako nacistická praktika, hodná zvláštního mezinárodního odsouzení.⁹ Bezprostředně po osvobození byl dán německý majetek do národní správy a prozatímní Národní shromáždění jmenovalo osídlovací výbor v čele s JUDr. Neumannem.¹⁰

Negativní vzájemné zkušenosti¹¹ vyvolaly oboustranně vysokou míru podezíravosti a vzájemné nenávisti, přetrvávající až do mírové soustavy a zatěžující vzájemné vztahy stálým obviňováním a hledáním prvotního viníka. Neopomenutelným faktorem je rovněž iasto velmi nízká úroveň vzájemné informovanosti, stejně jako objektivita informací zprostředkovaných médii. Uvedené skutečnosti tak zavinily stav, připomínající spíše velmi omezené přímé než běžnou míru sousedských vztahů.

Konečný odsun Němců z jejich domoviny byl finálním důstojným likvidací místního multikulturního prostředí, jež byla zahájena dle sledným programovým odstraněním Židů, provedeným za druhé světové války nacistickou okupační správou. Společně sdílená minulost obou, Němců i Židů, má zajisté mnoho styčných bodů a společných rovin, spočívajících v každodenní všednosti, které si uvědomuje jen málokdo. Jen nemnoho uvážlivých osobností ze všech zúčastněných stran je si vždy a dle sledně v domě skutečnosti, že ona unikátní svěbytná kultura, nemůže mít jednoznačného hegemonu: vždy nepochybné vítězství té i oné strany by znamenalo negaci všeho

⁸ PETR V., H.: Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941), Praha 2000.

⁹ HAHNOVÁ – HAHN, c. d., s. 39.

¹⁰ TOMS, c. d., s. 132.

¹¹ Historický proces sjednocování a vnitřní identifikace německého státu přinesl během uplynulých téměř 150 let neméně než čtyři velké války: prusko-rakouskou z roku 1866, prusko-francouzskou z roku 1870, první světovou válku v letech 1914-1918 a druhou světovou válku, spojenou navíc nejprve s nedobrovolným vystupováním Čechů z vlastního pohraničí v roce 1938 a po porážce nacismu pro změnu s odsunem německého obyvatelstva z českého pohraničí v letech 1945-1946.

kulturního i historického bohatství, jež se tu za staletí nashromáždilo. Ani jedna ze stran neměla záměr jednoduše vymazat existenci svých protějšků a natrvalo si ponechat výsledky jejich snažení, aniž by výsledkem tohoto usilování nebyla konečná a úplná deformace zdejší reality.¹²

2.2 ODSUNUTÍ VYHNANÍ

O řešení sudetoněmecké otázky se jednalo už od roku 1939 v londýnské emigraci a nucený odsun po skončení války byl jednou z navrhovaných variant. Sudetští Němci iasto popisují autorství „vyhnání“ prezidentu Eduardu Benešovi a mnozí z nich ho za to považovali (a považují) téměř za válečného zločince.¹³ Faktem ale zůstává, že Beneš odsun neprosazoval z touhy po pomstě. Považoval ho za možné řešení nového uspořádání národnostních poměrů v Evropě, které by mohlo zabránit potenciální opětovné agresii této menšiny a vítězné velmoci, jejichž vojska okupovala poražené Německo, s Československem v této rovině spolupracovaly.¹⁴ Zcela radikální byli v tomto postoji členové domácího odboje.¹⁵ Okamžitě po skončení války měli Němci

¹² Tragická disharmonie vzájemných vztahů byla vyvolána především přehnaným nacionalismem, který ovládl politické pole a myšlení lidí na přelomu osmnáctého a devatenáctého století a vyvrcholil ve dvacátém století. Výrazným nástrojem nacionalistických snah a politickým prostředkem tohoto usilování se během času vedle náboženství a kultury stalo zejména školství. Prvotní spory, započaté především Němci mezi hlasovacími národy pražské univerzity po jejím založení, se vystupňovaly zejména v devatenáctém století, kdy i Němci v podstatě usilovali o dosažení úplné kontroly nad vzděláváním, přičemž Němci výrazně napomáhala germanizace správního systému monarchie. Jednotná povinná školní docházka, zavedená rozhodnutím Marie Terezie, nepodporovala národní usilování českých. Reformy Josefa II. (konkrétně zrušení některých církevních řádů – například jezuitského) měly rovněž některé negativní dopady.

¹³ HAHNOVÁ – HAHN, c. d., s. 42.

¹⁴ TOMS, c. d., s. 124.

¹⁵ VYKOUPILOV, L.: *Slovník českých dějin*, Brno 2000, s. 416. Vojenský atašé v Londýně, podplukovník Kalla, například píše v jednom ze svých hlášení, že pokud jde o Němce, „část jich povraždíme, část vyženeme, mnoho jich uteče před pomstou a zbytku se zbavíme prostřednictvím úpravou

b hem 24 hodin opustit zemi. S sebou si mohli vzít pouze deset marek a tisíc kilogram zavazadel na osobu. Majetek, který po nich zůstal, měl být bez náhrady vyvlastněn.¹⁶ členové centrálního odbojového orgánu ÚVOD (Ústřední vedení odboje domácího) zastávali ve svém programu s názvem „Za svobodu“ princip kolektivní viny. V prohlášení přitom stojí: „Národ jako celek nese odpovědnost, včetně i lidí osobně nevinných, ale neodlišitelných od celku.“¹⁷ Po porážce nacismu probíhalo v Československu od počátku května do srpna 1945 období takzvaného „divokého odsunu“. Nastalo živelné pronásledování osob německé národnosti, které bylo doprovázené nesmírně krutými činů. Příkladem za všechny může být masakr německého obyvatelstva v Krásném Březně 31. srpna 1945, takzvaná „ústecká katastrofa“.¹⁸

Češi se chtěli okupantům „pomstít“ za všechno zlo, které kdy museli od svých nenáviděných sousedů snášet. Zemělo mnoho nevinných lidí. Německé obyvatele v celém Československu zachvátil hromadný strach z pomsty a v zoufalé situaci jich stovky spáchalo dobrovolné sebevraždu. Během celého roku 1945 takto ukončilo život celkem 5 558 osob¹⁹; „divoký odsun“ postihl celkem 660 000 Němců.²⁰

2.3 POSTUPIMSKÁ KONFERENCE A JEJÍ DŮSLEDKY PRO DALŠÍ VÝVOJ V ČESKOSLOVENSKU

Postupimská konference konaná ve dnech 17. července - 2. srpna 1945 oficiálně schválila projekt odsunu Němců z Československa. Obdobný postoj zaujali představitelé vítězných mocností rovněž k německým menšinám v Maďarsku, Polsku a

hranic...Potřebujeme, aby v Sudetech tekla hodná krev, a to ze dvou důvodů: a) aby si Němci po celé generace pamatovali, jaké hrozné následky měly jejich hříchy...Hrdy musí být tak velké, aby strašily sudetské Němce po desítky let; b) aby se opravdu německá menšina zdecimovala co nejvíce.“

¹⁶ TOMS, c. d., s. 123.

¹⁷ Tamtéž, s. 124.

¹⁸ KAPLAN.: c. d., s.141-144., dále SEIBT, F. *Německo a Češi. Dvě strany jednoho sousedství uprostřed Evropy*, Praha 1996, s. 330-337. Podrobněji viz například STANÍK, T.: *Perzekuce 1945*, Praha 1996.

¹⁹ Tamtéž, s. 125.

²⁰ VYKOUPILOV, c. d., s. 417.

v Pobaltí. Na ízení bylo uzákon no v hlav XIII. záv re ného dokumentu.²¹ Toto jednání bylo na programu 25. ervence a prob hlo zcela bezproblémov . Odsun se nadále ídil prezidentskými dekrety.²²

²¹ SEIBT: c. d., s. 329., dále také ESKO. OTT V HISTORICKÝ ATLAS, Praha 2007, s. 338. „T i vlády prozkoumaly tuto otázku po všech stránkách a uznaly, že n mecké obyvatelstvo nebo jeho složky, které z stávají v Polsku, eskoslovensku a Ma arsku, bude t eba odsunout do N mecka. Jsou zajedno v tom, že jakýkoliv odsun (v anglickém zn ní transfer, v ruském peremeš enije) musí být provád n spo ádan a lidsky.“

²² MANDLER, E.: Benešovy dekrety. Pro vznikly a co jsou, Praha 2002., dále viz Dekrety prezidenta republiky 1940-1945. Dokumenty, Praha 2002.

Dekret . 5/1945 Sb., ze dne 19. kv tna 1945, o neplatnosti n kterých majetkov -právních jednání z doby nesvobody a o národní správ majetkových hodnot N mc , Ma ar , zrádc a kolaborant a n kterých organizací a ústav . N mci, Ma a i, zrádci a kolaboranti byli prohlášeni za státn nespolehlivé a na jejich majetky byla uvalena národní správa.

Dekret . 12/1945 Sb., ze dne 21. ervna 1945, o konfiskaci a urychleném rozd lení zem d lského majetku N mc , Ma ar , jakož i zrádc a nep átel eského a slovenského národa. N mc m, Ma ar m, zrádc m a kolaborant m byl zabaven veškerý zem d lský majetek (tj. pole, louky, lesy, rybníky apod.) bez náhrady. Osobám n mecké a ma arské národnosti, které se aktivn zú astnily boje za zachování celistvosti a osvobození eskoslovenské republiky, se zem d lský majetek nekonfiskoval. Nesta ilo tedy trp t v koncentra ní m tábo e nebo uprchnout p ed nacismem do exilu, podle ú edního výkladu trp ní pod nacistickým nebo fašistickým terorem pro vyn tí zem d lského majetku z konfiskace výslovn nesta ilo „vzhledem ke zna nému potenciálu nebezpe í takové držby“.

Dekret . 16/1945, ze dne 19. ervna 1945, o potrestání nacistických zlo inc , zrádc a jejich pomaha a o mimo ádných soudech (velký retribu ní dekret). Retroaktivní stanovení p ísných trest za skutky, které v dob spáchání zhusta ani trestnými iny nebyly. Byly jím z ízeny mimo ádné lidové soudy jako stanné soudy.

Dekret . 28/1945 Sb., ze dne 20. ervence 1945, o osídlení zem d lské p dy N mc , Ma ar a jiných nep átel státu eskými, slovenskými a jinými slovanskými zem d lci.

Dekret . 33/1945 Sb., ze dne 2. srpna 1945, o úprav eskoslovenského státního ob anství osob národnosti n mecké a ma arské. N mci a Ma a i byli zbaveni eskoslovenského ob anství, pokud se v dob zvýšeného ohrožení republiky nep íhlásili za echy nebo nezískali vysv d ení národní spolehlivosti. Postižené osoby ztratily veškerá ob anská práva.

Dekret ze dne 18. íjna 1945, o zrušení n meckých vysokých škol v Praze a Brn .

Dekret . 108/1945, ze dne 25. íjna 1945, o konfiskaci nep átelského majetku a o Fondech národní obnovy. N mc m, Ma ar m, zrádc m a kolaborant m byl zabaven veškerý zbylý (tedy ne zem d lský) majetek bez náhrady. Konfiskace se netýkala osob, které prokázaly, že z staly v rny eskoslovenské republice, nikdy se neprovinily proti národ m eskému a slovenskému a bu se inn zú astnily boje za její osvobození, nebo trp ly pod nacistickým nebo fašistickým terorem. Z konfiskace byla vy ata ta ást

Dne 3. srpna 1945 byli prezidentským dekretem číslo 108 všichni Němci na území republiky zbaveni československého občanství, jehož však mohli opět nabýt, pokud by v rozhodným způsobem prokázali antifašistické postoje (to znamená jestliže byli loajální v československu v době ohrožení státu, nepodíleli se na akcích proti republice nebo se stali přímou obětí nacistické perzekuce).²³ Přitom bylo rozhodnuto, že na úhradu válečných škod bude zabavován pouze majetek osob určených k odsunu, to jest těch, které se prokazatelně podílely na zločinnosti proti státu.²⁴

V září vytvořil na základě Benešových dekretů komunistický ministr vnitra Václav Nosek takzvaný osídlovací úřad, jehož vedením byl pověřen dr. Krejsa. Ten měl zajistit plynulejší kontinuitu hospodářského života v pohraničí po odsunu Němců (vládla obava, že odchod nejméně osm set tisíc kvalifikovaných pracovníků může ochromit hospodářskou činnost). Předávání konfiskovaného majetku však ovládli komunisté, kteří jej přednostně přidělovali svým spolustraníkům.²⁵

Zástupci vítězných mocností na postupimské konferenci oprávněnost odsunu plně uznali a na podzim roku 1945 přidali ke kapitulacím podmínkám pro Německo závaznou klauzuli. Na mateřské území měli být odsunuti všichni Němci, žijící mimo hranice Německa z roku 1937.

2.4 ORGANIZOVANÝ ODSUN

Odsun Němců z československa oficiálně začal 25. ledna 1946 transportem 1 200 Němců z Mariánských Lázní. Vysídlenci si s sebou mohli vzít padesát kilogram osobních zavazadel, což silně kontrastovalo s vyháněním Čechů a Slováků při záboru

movitého majetku, jehož bylo nevyhnutelně třeba k ukojení životních potřeb nebo k osobnímu vykonávání zaměstnání (jako oděv, peníze, prádlo, domácí nádobí, potraviny a nástroje).

Dekret ze dne 27. října 1945, o trestání těch, kterých provinili proti národní cti (malý retribuční dekret).

Zákon č. 115/1946 Sb., ze dne 8. května 1946, o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků (tzv. amnestijní zákon). Amnestoval ty zločiny, které „*směly ovládnout ke spravedlivé odplatě zločiny okupantů nebo jejich pomůcky*“ a staly se do 28. října 1945, tedy celý tzv. „divoký odsun“.

²³ D. Jiny československa v datech, Praha 1968, s. 364.

²⁴ BRANDES, D.: Cesta k vyhnání 1938-1945. Plány a rozhodnutí o „transferu“ Němců z československa a z Polska, Praha 2002, s. 333.

²⁵ <http://www.zasvobodu.cz/clanek.php?c=25> 7.8.2009 (7. srpna 2009).

pohraničí roku 1938. Odsun skončil ještě téhož roku.²⁶ Dne 24.10.1946 ministr vnitra V. Nosek oznámil ve snmovn, že odsun Němců byl v podstatě dokončen. Organizovaným transferem bylo v roce 1946 vysídleno do Německa 2 165 135 sudetských Němců, z toho 1 415 135 osob do amerického okupačního pásma a 750 000 osob do pásma sovětského. Asi 500 000 Němců uprchlo anebo bylo odsunuto bez soupisu.²⁷

Podle podkladů ministerstva zahraničních věcí a československé republiky bylo do Německa vysídleno celkem 2 256 000 Němců, jiné údaje však uvádí 2 170 598 osob. Konkrétní čísla jsou v mnoha případech nespolehlivá a mohou se též značně lišit.²⁸

Významná je také otázka spravedlnosti a přijatelnosti dekretů poválečného československého prezidenta dr. Edvarda Beneše, jež jsou dnes německou stranou všeobecně zpochybňovány. K tomu nelze než konstatovat následující skutečnosti:

Každá doba si vyžaduje specifické metody a formy vládnutí a výkonu státní správy. V poválečné Evropě nebyla forma výkonu vlády prostědnictvím dekretů ničím zvláštním a ani v širším evropském kontextu se nad ní nikdo nepozastavoval.

Rozhodnutí o odsunu Němců nebylo (a ani nemohlo být, protože jeho praktické dopady se týkaly i Německa, tedy jiného subjektu mezinárodního práva) přijato separátně pouze československou stranou, ale vycházelo z koncepce nového poválečného uspořádání Evropy, utvořené a přijaté vítěznými silami protihitlerovské koalice. Těžko můžeme zkoumat, nakolik byl v této konkrétní záležitosti rozhodující právní sovětský vliv a nakolik si Stalin svou podporou řešení odsunu zajistil na příští léta mocenský vliv SSSR ve střední Evropě.²⁹ Je však jisté, že náhlá nebo úplná revize Dekretů by mohla být nebezpečným precedensem, který by mohl za jistých okolností v konečných následcích otáčet veškerými závazky Postupimské dohody, protože právo na ně Dekrety opírají.³⁰

²⁶ <http://www.zasvobodu.cz/clanek.php?c=25> 7.8.2009 (7. srpna 2009).

²⁷ *Dějiny československa v datech*, Praha 1968, s. 369-370. Údaje se mnohdy liší, viz TOMS, J.: *Přehled vývoje česko-německých vztahů na území české republiky od 12. století do roku 1947*, Plzeň 2002, s. 127. Podle informací autora bylo v roce 1946 organizovaně odsunuto 2 256 000 Němců, z toho 1 464 000 do americké okupační zóny, do sovětské 792 000 osob.

²⁸ Podle českého statistického úřadu. www.csu.cz (7. srpna 2009).

²⁹ *Dějiny československa v datech*, s. 347. Československo a SSSR spolu podepsaly československo-sovětskou smlouvu o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci už 12. prosince 1943.

³⁰ SEIBT, c. d., s. 328-331.

Naprosto nelze posuzovat jakousi morálnost nebo nemorálnost Dekret a jimi vytyčených cest a řešení - v praktické politice i v ekonomice platí především kritéria užitečnosti.

Stejně tak nelze posuzovat Dekrety prismatem dneška, protože vznikly za zcela jiné politické i ekonomické konstelace. Je nutno rovněž přihlídnout k zásadnímu pravidlu historické práce, že k pochopení zkoumané doby je nutno vycházet z tehdy platných kritérií a hodnot a oprostit se od kritérií a hodnot současnosti.

Na druhé straně však nelze přehlížet skutečnost, že v tšina odsunutých sudetských Němců, probíhajícího během roku 1945, byla v zásadě nelegální, protože postupimskou konferencí schválené odsuny začaly až v roce 1946. V jeho průběhu si lidé vyizolovali osobní úcty a leckde přitom docházelo k výrazným projevům bezpráví i k násilnostem. Na nich se vysokou měrou podíleli váleční kolaboranti, kteří si násilnostmi na nyní již bezbranných lidech své komplexy viny a snažili se mezi spoluobany vyvolat dojem, že byli vždy a ze zásady odpůrci německé nacistické okupační moci.³¹

2.5 BUDOUCNOST ESKO-NĚMECKÝCH VZTAHŮ

Po válce založili sudetští Němci několik zájmových skupin, které spojoval jejich pohnutý osud. Roku 1947 tak vznikl například „Witiko-Bund, „Vítek v svaz“³², který se hlásí k osudovému společenství všech lidí vyhnaných z vlasti. členové sdružení se nazývají „Kameraden“, podle vzoru předválečné Sudetoněmecké strany.³³ Katolíci z řad odsunutých sudetských Němců založili zájmový spolek Ackermann–Gemeinde. Základním mottem sdružení je citát z díla Jana z Žatce: „*Zlo se nemá odplácet zlem. Trpělivý má být lovce - tak pokažuje ucnost*“. Sdružení dlouhodobě usiluje o naplnění nároku sudetských Němců v českém státu, údajně prostřednictvím duchovního působení na českou veřejnost. Klade si za úkol zásobovat krajanské

³¹ BRANDES, c. d., s. 331. „Zcela bezbranní byli vystaveni loupeživým nájezdům a násilnickým činům, kteří využívali příležitosti, jak se obohatit a vylít si na nich zlost za utrpení přelouč.“

³² HAHNOVÁ – HAHN, c. d., s. 205. Vítek (Witiko) je hlavní postava stejnojmenného románu Adalberta Stiftera.

³³ SEIBT, c. d., s. 343.

spolky argumenty proti odsunu Němců z československa a usilovat o zvrát poměrů v jejich prospěch.³⁴

Sudetonské německé země (Sudetendeutsche Landsmannschaft) je všeobecně uznaná politická reprezentace sudetonské národnostní skupiny. Předsedníkem se může stát každý Němec, který se přihlásí k cílům Landsmannschaft a stane se jeho členem.³⁵

Prvním českým státníkem, který oficiálně vyjádřil politování nad odsunem, byl v lednu 1990 prezident Václav Havel. Jeho vyjádření bylo ale podrobeno kritice, a tak se česká strana vrátila k tradičnímu stanovisku, že deportace byly spravedlivým trestem pro všechny kolaboranty s nacismem za postoj sudetských Němců k předválečnému československu a za nepřátelský vztah vůči českému obyvatelstvu před válkou i během ní...³⁶

Souasný evropský vývoj (směřující podle některých názorů ke spojené Evropě) vyžaduje hlubší všeobecné poznání těchto naznačených rozporů a jejich uvedení na pravou míru. Mítkem napříšt nemohou být spory o to, kdo má na své straně více a kdo méně práva, ale faktické pochopení a uzavření minulosti, vzájemný respekt, úcta a tolerance. Spřehlédnutím k této potřebě je především nutností poznat historii vzájemných vztahů obou národů co možná nejobjektivněji a bez mnohdy zavádějících komentářů, jejichž prostřednictvím jsou často i podsouvány vlastní názory a postoje autorů, leckdy ne tak zcela nezištné, jak bývá hlasitě deklarováno.

3 NĚMCI A ŽIDÉ NA HLÍNECKU PŘED DRUHOU SVĚTOVOU VÁLKOU

3.1 O VZNIKU A VÝZNAMU MĚSTA HLINSKA

³⁴ OLBERT, F.: Cesta ke smíření. Sdružení sudetonských katolíků Ackermann-Gemeinde. Dokumenty 1948-1991, Praha 1992.

³⁵ HAHNOVÁ – HAHN, c. d., s. 21.

³⁶ Konfliktní společenství, katastrofa, uvolnění. Nárt výkladu německo-českých dějin od 19. století, Praha 1996, s. 29.

V pr b hu jedenáctého století vznikla v míst , kde obchodní stezka z ech na Moravu³⁷ p ekra ovala brodem í ku Ohebku (dnes Chrudimku),³⁸ hrn í ská osada. Od ní také bezesporu vzešel i název dnešního m sta, který je odvozen ze slova „hlína“. P vodní místní jméno totiž vzniklo ze tvar „hliník“ i „hliništ“, ve významu nalezišt hrn í ského jílu. Stá í první historické zmínky o Hlinsku je pon kud sporné; nov jší názory je kladou již do roku 1073, kdy je místní osídlení zmi ováno jako „Glina“,³⁹ podle starších názor je nalezneme až k roku 1242, kdy je v jakési jiné zpráv zmi ován slubický les („silva Zlubichki“) u Hlinska.⁴⁰ Ves byla pozd ji králem Václavem IV. povýšena na m ste ko, a odtud je údajn také k roku 1392 zmi ována jako „hlynske oppidum“.⁴¹

Protože p vodní podoba jména byla morfologicky do jisté míry neur itá, vzniklo pozd ji pojmenování „Hlinské“ (m sto), jež se asem (po prob hnuvším hláskovém úžení [é] [í]) v lidovém jazyce transformovalo v pojmenování Hlinský (doloženo roku 1654). Roku 1713 se poprvé objevil dnešní název „Hlinsko“, který však nabyt plné oficiální platnosti až poté, co se po roce 1834 Hlinsko stalo ú edn m stem.⁴²

3.2 MÍSTNÍ JMÉNA A RELIGIOZITA JAKO DOKLAD NÁRODNOSTNÍHO STAVU HLINECKA

Budeme-li se hloub ji zabývat jazykovým charakterem místních jmen obcí regionu, zjistíme i bez hlubšího zkoumání i fundované jazykové pr pravy, že jsou od po átku dle nejstarších historických záznam a zpráv povýtce eská (p vodn nanejvýš latinizovaná). Tato skute nost celkem jednozna n vypovídá o tom, že n mecké obyvatelstvo (pokud tu n jaké bylo) p edstavovalo ze statistického pohledu pouze zanedbatelnou menšinu, která nebyla (s n kolika málo výjimkami) schopna míst m svého osídlení vtisknout n mecký název: výjimkami byly pouze Hamr a Ham ík (zde

³⁷ Tato obchodní stezka byla zakreslena ješt na Klaudiánov map z roku 1518; z ejm je to ásto zmi ovaná stezka, která vedla z Chrudimska p es tzv. Hlinecká Hradišt na Moravu.

³⁸ OTT V SLOVNÍK NAU NÝ, Praha 1897, sv. XI., s. 364.

³⁹ LUTTERER, I. - MAJTÁN, M. - ŠRÁMEK, R.: *Zem pisná jména eskoslovenska*, Praha 1982, s. 103.

⁴⁰ OTT V SLOVNÍK NAU NÝ, sv. XI., Praha 1897, s. 365.

⁴¹ LUTTERER - MAJTÁN - ŠRÁMEK, c. d., s. 103.

⁴² Tamtéž, s. 103–104.

však není jasné, zda jméno nevzniklo na základě obecně užívaného a v těchto vžitých profesionalismu), poměrně jistě Humbergy a nejasně Schönfeld, jehož název je téměř ekvivalentní českému Jasnému Poli, a zdá se, že oba názvy byly užívány paralelně. Tento stav pak nezmenila ani všudypřítomná germanizační tendence okupační správy Protektorátu Čechy a Morava 1939. Absenci místní německé menšiny, která v této době trvala na germanizaci a kontrolovala její prosazování, lze poměrně snadno dovodit i z běžné praxe zdejšího poštovního úřadu. Ještě 22. května 1940 – tedy třináct měsíců po okupaci zbytku Československa! – používala zdejší pošta pro vodní jednojazyčné české razítko (přestože nová dvojjazyčná již měla k dispozici) a 24. prosince téhož roku propustila k použití 60 haléřovou známku Československa se Štefánikem, přestože československé známky byly již dávno staženy z oběhu a jejich použití bylo propisováno pod pokutou zakázáno.⁴³

Tato zjištění lze rovněž poměrně dobře doložit připomenutím výše citované charakteristiky českého statistického úřadu, že „Region Hlinecka je úzce spjat s náboženskými tradicemi. Téměř poloviním zastoupením v cířích na populaci podle výsledků posledního sčítání lidu v roce 2001 se správní obvod zařadil na první místo v kraji a o sedmáct procent předstihl krajský průměr.“ Důležité totiž je, o jaká náboženská vyznání se jedná. V samotném Hlinsku v první řadě najdeme katolický děkaný kostel Narození Panny Marie,⁴⁴ a pak již jen modlitebnu náboženské obce Cířkve československé husitské (takzvaný Hus v sbor).⁴⁵ Nepotřebujeme-li novodobé cířkve, leckdy jen neznatelně hraničí se sektami,⁴⁶ nenajdeme zde tradiční evangelické a jiné reformované denominace, jejichž vyznávání bylo – s výjimkou obyvatelstva na územích hraničících na Šumavě s Bavorskem, které bylo tradičně katolické – v minulosti poměrně charakteristické pro obyvatele hlásící se k německé národnosti. Také v ostatních částech hlineckého regionu je situace podobná.

⁴³ Zásoby známek s významnými českými osobnostmi byly již dávno skartovány; zde šlo sice evidentně o známku ze soukromé zásoby odesílatele, avšak ta podle předpisu nesměla být propuštěna do oběhu – navíc u zobrazení Masaryka, Beneše a Štefánika byly protektorátní úřady schopny zahájit i poměrně brutální kroky proti jejich uživatelům. Blíže viz Příloha číslo 1.

⁴⁴ Ulice Farářova 539 01 Hlinsko v Čechách.

⁴⁵ Adámkova třída 943, 539 01 Hlinsko v Čechách.

⁴⁶ Například poměrně hojně zastoupenou Apoštolskou cířkev, nebo vcelku menšinovou Cířkev Křesťanská společnost nebo Společnost Sv. J. Jehovových a podobně.

Naprostá p evaha eského osídlení je logicky zd vodnitelná i ekonomicky: oblast bez významn jších zem d lských, surovinových i majetkových zdroj – krom lidské práce – nemohla lákat n mecké osadníky v takové mí e, jako jiná místa, umož ůující bu snadn jší zem d lskou, ziskov jší emeslnou nebo pozd ji tolik žádanou finan ní innost. Proto je p ízna né, že ani Hlinsko jako p írozené centrum tohoto regionu nikdy v minulosti nem lo n mecký tvar jména; tato skute nost velmi p esv d iv dokládá moje p edcházející tvrzení o setrvalém staletém eském charakteru zdejšího osídlení.

3.3 OTÁZKA N MECKÉ NÁRODNOSTI U ŽID

Jak jsem výše konstatovala, n meckého – a logicky i židovského, protože v tšina Žid obvykle uvád la p ís ítání svou národnost jako n meckou – obyvatelstva byla na Hlinecku jen nep íliš významná menšina. Zatímco po et N mc se pr b žnou asimilací neustále snižoval a noví již b hem 19. století nep ícházeli, místní Židé p edstavovali minoritu po etn sice nep íliš významnou, ale ve sledovatelné dob (zhruba od osmdesátých let 19. století do období kolem roku 1910) i statisticky mírn nar stající a zajímavou p edevším svým hospodá ským potenciálem.

P esné odlišení n meckého a židovského živlu je pon kud problematické, protože nejvýznamn jší rozdíl p edstavovalo pouze náboženství: tém obecn platila zásada, že ím majetn jší Židé, tím spíše se hlásili k n meckému obcovacímu jazyku a v kone ném d sledku tedy i k n mecké národnosti. Tento pom r Žid k n mectví se sice m že dnes zdát pon kud podivným, ale nesmíme se dát oklamat nacistickou vyhlazovací politikou vedenou proti Žid m za druhé sv tové války – koncem 19. století ještě nic nenazna ovalo, že v ci jednou dojdou až do krajnosti v podob holocaustu. Žid m se prozatím vysoká míra identifikace s „nejvýznamn jším“ národem monarchie i st ední Evropy vyplácela, protože díky tomu mohli navazovat významné společenské i ekonomické kontakty; nabízelo jim to také možnost vlastního aktivního vstupu do oblasti ekonomiky, financí a zejména státní správy. Tato situace byla typická všeobecn ; platila i pro Hlinsko a v zásad je možno íci, že také okolní vesnice daný stav kopírovaly.

3.4 N MECKÁ MENŠINA NA HLINECKU V 18. A 19. STOLETÍ

3.4.1 Význam n meckých sklá v regionu

Zalesná podhorská p da regionu se zpo átku jen pomalu prom ovala v p du ornou; díky sklá skému emeslu sem však pronikali cizinci, kte í se bu p vodnímu obyvatelstvu p izp sobili, nebo nad ním – avšak jen výjime n – nabyli p evahy. V novali se p edevším sklá skému emeslu. Svou p ítomností ovlivnili nejen zp sob života místních lidí, ale i jejich um lecké cít ní, úpravu obydlí atd. „Z p íjmení tehdejších sklá m žeme souditi, že to byli p vodní rodem N mci (Švancar, Frydrych, Šír, Preisler, Maršner atd.), ale musili p íjít do kraje jen ojedin le, protože v dob , z níž máme podrobn jší archivní zprávy, splynuli již úpln s domácím obyvatelstvem i v e i...Byli to lidé inteligentn jší, a proto je zhusta nacházíme na elných místech v obci, a byli to lidé zámožní, kte í nejen že etn zam stnávali jiné, ale i asto zasahovali do jejich hospodá ských otázek. Prost ednictvím krosná udržoval se jist styk s širým krajem a všeobecné používání skla p i stavbách i v domácnostech nachází se tu v dob , kdy jinde bylo ještě ojedin lé.“⁴⁷ O n meckém p vo du sklá dále celkem p esv d iv vypovídají i profesionální názvy (profesionalismy) pro sklá ské ná iní (schabtrell, einlegel, hercknople atd.), kterého p i své práci používali.

O sklá ství v nedalekém Herálci se zmi oval již Pavel Stránský ve spisu „Respublica Bohema“ a Bohuslav Balbín ve svém rozsáhlém vlastiv dném díle „Miscellanea historica regni Bohemiae“ („Rozmanitosti z historie Království eského“, 1679–1687),⁴⁸ sklárna je vyzna ena i na Komenského map Moravy. O n meckém p vo du zdejších sklá ských profesionál sv d í i situace ze sousední sklárny ve Fryšav , kde pracovali lidé zcela n meckých jmen (nap íklad Honz Lehmon, Johannes Franz Sturm nebo Girkel Bleyhl). O osudech herálecké huti se dozvídáme od doby, kdy sem p íšel mistr Hanzl Frydrych z K ížánek (n kdy kolem roku 1665); snad posledním zdejším mistrem tohoto p íjmení byl Jan Frydrych.⁴⁹ Mezi dalšími typicky n meckými zdejšími jmény nalézáme Veronicu Grosmayerin, Laurentia Millera, Jana Pavla Raigherbergera

⁴⁷ SVOBODA, J. F.: *Horácké sklo. P ísp vek k d jinám moravského sklá ství*, in: Národopisný sborník eskoslovanský, ro ník XXI., . 2, Praha 1928, s. 86.

⁴⁸ Tamtéž, s. 64.

⁴⁹ Tamtéž, s. 82.

i Joannise Storcka. „František Mareš ve svém díle české sklo ještě uvádí hu mistry Ignáce Eisnera (1759) a Ignáce Hafenbrödelu (1797).“⁵⁰

Sklárnu v Křižánkách⁵¹ založil asi roku 1642 Šimon Kratzer z Šenspergku, 28. září 1642 ji prodal mistru své hutě ve V íšti, Hanzlu Frydrychovi. Dříve z lesa nesměl prodávat, mohl ho používat pouze pro svou potřebu, na vymýcené půdě ale mohl libovolně zakládat pole, louky, rybníky nebo tam stavět domy. Mistr Frydrych si zde postavil rozsáhlý dvůr, brzy nato ale zemřel.⁵² Mezi dalšími majiteli křižáneckých skláren a pozemků se objevují například Jan Frydrych (po něm je zde doložen Franz Maxmilián Kratzer⁵³), Michal Frydrych, Marek Kirchner a Melchar Zeidler. Koncem šedesátých nebo během sedmdesátých let 17. století hu i dvůr převzala do vlastní režie vrchnost a mistr Jan Frydrych odešel zřejmě do herálecké hutě.

Ve druhé polovině 17. století vznikla sklárna ve Svratouchu; poblíž se nachází samota „V hutích“, která na tuto éru upomíná. V sedmdesátých letech se zde objevuje například jméno Preisler. Roku 1698 pracovalo u hu mistra Frydrych Lorence šest sklářů, dva bednáři a jeden malíř. Zdejší hu zanikla někdy v 18. století.⁵⁴

Ve Vortové byl roku 1748 sklářským mistrem Karel Sewald a po něm – přeměnil se dědů z otce na syna – Josef Sewald: „...ve Vortovské byly sklenné hutě, které Josef Sewald 70 let (jako sklářský mistr) stále držel a všechny pozemky i luka sám k tomu sklenným hutím užíval...“ Památní kniha kamenářská zase říká: „...Sklář Jos. Sewald, pán statku Vejvanovic, vystavil tu r. 1732 hu a pobyl až do r. 1762; z hutních staveb zřízeno několik chalup.“⁵⁵

Jedním z dalších dokladů o přítomnosti Němců v tomto kraji je snad herálecká Kocanda, jejíž název má velmi zajímavý výklad. Vlastivěda Moravská uvádí k roku 1759 jméno „officina Kozandiana“;⁵⁶ nelze tedy zcela vyloučit, že jde o poměšné jméno vzniklé z povodního německého „Gott sei dank“ (stažením pak „Gotsajda“ a

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Křižánky patří ke Hlinsku až do roku 1945.

⁵² Zůstalo po něm sedmdesát let majetek připadl vdově Zuzaně; na tehdejší dobu žila rodina ve značném blahobytu – měla 6 koní, 108 dojných krav, 11 tříletých, 17 dvouletých a 14 ročních volů, 4 dvouleté a 4 roční jalovice a sklářské náčiní.

⁵³ SVOBODA, c. d., s. 76-78.

⁵⁴ Tamtéž, s. 86-87.

⁵⁵ Tamtéž, s. 85.

⁵⁶ <http://www.obecheralec.cz/docs/zpravodaj/2006-07.pdf> (15.7.2009).

následným po něm „Kocanda“, tj. „Bohu budiž díky“), jímž zřejmě kdejší německý sklářský odborník J. I. Hafenbrädel, který zároveň držel i známou Mariánskou hut, nacházející se jihozápadně od Herálce. Osada tedy skutečně mohla své jméno získat prostřednictvím Němců.⁵⁷

O době vzniku Kocandy existují dvě verze. Podle jedné v místě již před rokem 1759 působila sklárna, která proslula výrobou tabulového a zrcadlového skla. Kolem sklářské hut postupně vyrostlo několik domků. V roce 1787 jich bylo spočítáno deset, zatímco hut se přechodně neuváděla. Po roce 1793 však hut znovu prosperovala. Roku 1834 je ale sklárna uváděna naposledy a v místě je pak doložen panský dvůr. Podle druhé verze vznikla sklárna v místě zvaném Kocanda teprve zmíněného roku 1793, takže starší zprávy zřejmě náležejí jiné sklárně v okolí, brušovecké nebo Kolářce. Nelze ale pominout ani novější verzi, podloženou historickou studií o počátcích Cikháje; ta dochází k závěru, že nejstarší skelná hut, doložená k roku 1662 a situovaná tradičně do místa později prokazatelné hut v Cikháji, vlastně působila v Kocandě.⁵⁸

Zcela přesné nebude zřejmě tvrzení, že dvůr v Kocandě vyrostl teprve po zániku sklárny a že k němu byly připojeny pozemky od zrušené huti. Samotná hut příliš mnoho pozemek nepotřebovala, takže by jich proto bylo příliš sklární dostatek pro hospodářský dvůr. Spíše se nabízí, že ke dvoru byly postupně přileňovány převážně lesní pozemky, očištěné od porostu dřevnou dřevou nebo zpracováním polomového dřeva pro sklárnu.

3.4.2 Němci a školy v Hlinsku a okolí

V samotném Hlinsku bylo v první polovině 19. století otevřeno německé kasino, jehož „faktotum“⁵⁹ byl magistrátní rada Antonín Ehrlink, známý mezi svými spoluobčany

⁵⁷ Ani v případě ztotožnění s tímto výkladem by ovšem německé jméno osady, vzniklé v novověku jako průmyslový podnik, nemuselo ještě zcela nutně svědčit o etnickém převodu jejích obyvatel, nýbrž pouze o použití profesionalismu pocházejícího z německých, i o hantýrce z izovatelů a pozdějších nájemců hutí. Rovněž bylo vypořádáno, že MJM Kocanda se vyskytuje povětšinou jako pojmenování pro osídlení velmi malá (aspoň pro samoty jako hostince nebo hájovny) nebo pro skromnější, nikoli však zchátralá stavení nebohatých lidí, zejména zaměstnanců.

⁵⁸ <http://www.obecheralec.cz/docs/zpravodaj/2006-07.pdf> (15.7.2009).

⁵⁹ Tedy osoba, která dovede všechno obstarat, zajistit, připadne jí „pravá ruka“.

jako všeho schopný „vykuk“.⁶⁰ Ten se však z msta roku 1840 odsthoval, kasino pak ještě n jakou dobu živilo a kone n po roce 1848 zaniklo; podle slov pamtníka však zde „...*duch šosácký panoval dále*.“⁶¹

Po et Nmc ve mst již zejm nebyl koncem 18. století tak velký, aby pro poteby jejich dtí byla otev ena samostatná škola – po átkem 19. století zde dokonce nebyla n m ina ani vyu ována. V téže době pouze „...*ve stavení Ehlov , u studánky na Stranu íval n m in Langer, jenž býval finan ním strážníkem i rodilý byl od Hrochova Týnce*“;⁶² o úrovni takové výuky jist net eba mít sebemenší iluze. Místní N mci se nicmén nevzdávali a o výuku ve svém jazyce dlouhodob usilovali: kýženého úspěchu kone n dosáhli roku 1824, kdy bylo rozhodnuto o z ízení n mecké t ídy. Za jejího u ítele byl doporu en jakýsi Jakub Dreyer narozený roku 1795 v Chrudimi. Tento muž absolvoval „paedagogický b h“ (tj. u itelský kurz) na c. a k. pražské malostranské normální hlavní škole a poté se stal u ítelem v Hlinsku, když o rok pozd ji (1825) byla n mecká t ída skute n otev ena. O celkem malém vlivu zdejších N mc na obecní záležitosti celkem výmluvn vypovídá skute nost, že p i nedostatku vhodných prostor se vyu ovalo po n kolik let v prostorách místní radnice. Dreyer se v novém míst dlouho nezdržel; když byla roku 1826 v nedaleké Skut i z ízena n mecká t ída, se svými hlineckými chleboďárci se rozlou il a zm nil p sobišt .⁶³

N mecky se vyu ovalo náboženství, biblický d jepis, tení, krasopis, mluvnice, dobropis, po ítání z hlavy a s ísly, spisy, zem pis; praxe v tomto jazyce byla ostatn d ležitá, protože až do šedesátých let 19. století byla n m ina povinným jazykem.⁶⁴ Ke cví ení používali žáci mimo jiné u ebnici „*Vorbereitung zum Latein-Lesen und Schreiben zum Gebrauche der deutschen Normal-und Hauptschulen in den kais. königl.*

⁶⁰ Pan magistrátní rada „...cht je vždy na d chodech obecních, jak nejvíce, zahospoda ití, aby pak z p ebytku renumeraci obdržeti mohl.“ byl mimo jiné i proti stavb nové školní budovy (podle K. V. Adámka).

⁶¹ ADÁMEK, K. V.: *Pam ti o školách v okrese hlineckém*, Hlinsko 1890, s. 34. Hanlivé pojetí „šosáctví“ vyplývající z citace je ovšem více než ím jiným d kazem nepochopení pojmu: tzv. šosovné byl totiž p vodn poplatek uložený usedlým m š an m, autor však „šosáctví“ ahistoricky již chápe spíše jako projev n meckého malom š áctví.

⁶² Tamtéž, s. 17–18.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Tamtéž, s. 24.

Staaten“, vydanou roku 1828 ve Vídni.⁶⁵ Jistá tradice výuky v němčině se pak udržela až do konce šedesátých let 19. století, kdy je ještě doložena německá výuka náboženství; můžeme ovšem předpokládat, že se českých žáků netýkala, protože jejich rodiče byli – na rozdíl od spíše luteránských Němců – převážně katolíci.

Výše citovaný pramen kromě jiného zdánlivě vypovídá o tom, že do německé třídy nechodili jen sami Němci: „Který žák promluvil slovo české, zapsán byl do signatury nechán po škole. Učinil-li tak několikrát, byl trestán. Jakmile dostihl jiného spolužáka v podobném opomenutí, odevzdal mu signum.“⁶⁶ Stejnou váhu však můžeme přiznat předpokladu, že někteří žáci z německých rodin byli prostě bilingvní, nebo v takovém prostředí žili; učitelé se pak touto nátlakovou formou patrně pouze snažili je umravnit a vést k uvědomění německému při jejich rodičích i u edně deklarované národnosti.

Roku 1851 provozovala své hry v Hlinsku německá divadelní společnost, jejímž editorem byl jakýsi Proský; divadlo se zde zdrželo přibližně tři měsíce⁶⁷ (patrně tedy mělo celkem slušnou návštěvnost, jinak by se kočovní herci vydali na další cestu mnohem dříve), ale pak muselo tak jako tak odejít. Odchod divadla jako by symbolizoval pozvolný konec německství ve městě – pokud zde v dalších letech uslyšíme o nějakém místním nositeli německého jména, který mezi svými spoluobčany vynikl, nebude to již Němec, ale s největší pravděpodobností Žid.

Podle K. V. Adámka se ovšem německí žáci vyskytovali ve zdejších školách i později, ale pouze sporadicky: „Ve školách okresu hlineckého občas bývá ve výkazu dle národnosti uvedeno několik žáků jako Němci. Jsou to vesměs děti rodičů, kteří doasn jsou svým povoláním k pobytu v některé osadě školní (zejména v Hlinsku a ve Svatce) odkázáni.“⁶⁸

Z počátku 20. století jsem o Němcích ve městě a jeho okolí neobjevila žádné zprávy. Poslední vzpomínkou na ně jsou tak náhrobní kameny městského hřbitova, kde máme jména jako Akrman, Böhm, Grubner, Grun, Hammerschmied, Helig(e)r, Heneberk, Jandl, Kunc, Kyncl, Picbauer, Platzer, Plešinger, Seidl, Seifert, Štorek, Šustr, Uttendorfský, Vinkler, Volf, Wagner i Wurst; všechna nesou stopy svého německého

⁶⁵ Tamtéž, s. 18.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž, s. 34.

⁶⁸ Tamtéž, s. 171.

p vodu, i když v rozli ném stadiu jazykové asimilace – a ještě jedno mají všechny tyto hroby společné: všechny texty uvedených náhrobníků jsou bez výjimky české.

3.5 ŽIDÉ NA HLINECKU V 18. – 20. STOLETÍ

Zřejmě nejstarší zmínka o Židech ve zdejší kraji pochází z roku 1716, kdy na rychmburském panství žily tyto i židovské rodiny.⁶⁹ Ochranu svých židovských poddaných musely ovšem na jednotlivých panstvích zajišťovat vrchnosti, protože v těchto v té době fungovala tzv. „komise pro vyhlazování židů“, která velmi tvrdě postihovala nepovolené přijímání nových Židů do obcí. Například první doložený hlinecký Žid jménem Humprecht žil ve městě na zaplacenou. V té době platil v našich zemích „famiantský zákon“, podle něhož se směl z každé židovské rodiny oženit pouze prvorozený syn. V Hlinsku se tak oficiálně usadila první židovská rodina až kolem poloviny 18. století.⁷⁰

V okolí města byla situace obdobná. Koncem 18. století se usadili první Židé ve Svatce (rodina Nähadelova).⁷¹ V 19. století udržela rychmburská vrchnost dvěma druhorozeným Židům (totiž Josefu a Salomonu Schickovi) atest, kterým přijala jejich rodiny na své panství. Mnohem lépe se vedlo Židům na sousedním svobodohamerském a devíkovském panství.⁷² Nakonec Židé z Devíkova v polovině 19. století přišli do Trhové Kamenice a rozšířili zde výkup a zpracování ženských vlasů na výrobu vlasových sítí (tuto činnost zavedly především ve Devíkově rodiny Fuchsova a Bergmannova).⁷³ V nedaleké Vrtové byl roku 1839 doložen „israelita“ Mojžíš Witz, který se ale musel brzy vystěhovat.⁷⁴ Židé z Krouny pak náleželi k hroubovické židovské obci.⁷⁵ Koncem devatenáctého století žilo ještě 44 Židů v nedaleké Svatce; svou modlitebnu měli v Palackého ulici č. 197. Mezi nimi byly nejvýznamnější rodiny Geigerovy, Taussigovy, Kohnovy, Schönovy, Fuchsovy a Breitenfeldovy, které se však

⁶⁹ R. ŽILKOVÁ, R. - LANGOVÁ, A.: *Stopy Židů v Pardubickém kraji*, Pardubice 2006.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ http://www.svratka.cz/doc/novinky/2005_02.pdf (16.4.2009).

⁷² K. IVANOVÁ, M.: *Židé na Hlinecku*, Hlinecko, in: Sborník příspěvků č. 6, Hlinsko 1998, s. 7.

⁷³ R. ŽILKOVÁ - LANGOVÁ, c. d.

⁷⁴ Tamtéž, s. 162.

⁷⁵ Tamtéž.

později stěhovaly do větších měst.⁷⁶ V období první republiky počet zdejších židovských věnic poklesl na zhruba deset osob.

Kdybychom se při nedostatku statistických podkladů pokoušeli přesněji určit počet Židů v kraji podle školní docházky jejich dětí, zejména bychom narazili na neproniknutelnou bariéru; na ni ostatně upozorňuje již K. V. Adámek: „*Ne etné zastoupení vyznání mojžišského vysvětluje se tím, že israelité posílají děti do škol soukromých.*“⁷⁷ Na podporu tohoto tvrzení lze uvést například, že z jeho údajů o docházce židovských dětí do škol: ve školním roce 1865/1866 docházeli do školy v Dobruvě dva žáci židovského vyznání, v Kameničkách rovněž jen dva žáci, a ve školním roce 1889/1890 jsou v Hlinsku registrováni čtyři žáci, v Kameničkách a v Ranné pouze po jednom žákovi a ve Svratce osm žáků.⁷⁸

3.5.1 Situace Židů v centru regionu

V samotném Hlinsku žily v roce 1836 dvě židovské rodiny čítající celkem 22 členů. Vzhledem k tomu, že se Židé usadili ve městě poměrně pozdě a že jejich celkový počet byl poměrně nevelký, nevznikla v Hlinsku samostatná židovská ulice ani čtvrť.⁷⁹ Hlinecká židovská obec tak byla tolerována až v polovině 19. století v důsledku oficiálního povolení volného pohybu Židů po českých zemích; mezi generacemi se ovšem počet Židů zvyšoval jen velmi pomalu, takže údaje ze sčítání obyvatel z roku 1880 udávající v Hlinsku celkem sedmdesát duší víry israelitské.⁸⁰ To bylo dosti málo, a tak roku 1892 místní židovská obec na základě zákona č. 57 z roku 1890⁸¹ zanikla a místní Židé byli přičleněni k židovské náboženské obci v poměrně vzdáleném Heřmanově Městci. Roku 1900 bylo v Hlinsku registrováno již jen 53 osob hlásících se k židovské víře; i když se však jejich počet i nadále snižoval, patřily mezi ně – jak dále ukážeme – nejvlivnější osoby ve městě.

⁷⁶ http://www.svratka.cz/doc/novinky/2005_02.pdf (16.4.2009).

⁷⁷ ADÁMEK, c. d., s. 171.

⁷⁸ Tamtéž, s. 173.

⁷⁹ R. ŽILKOVÁ - LANGOVÁ, c. d.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ Říšský zákon č. 57 ze dne 21. března 1890 nařizoval povinnou organizaci Židů v náboženských obcích, jejichž úkolem bylo (slovy § 1, II. odstavce) „...pečovat o náboženské potřeby svých členů...“ a být orgánem „...židů v navenek a v poměru ke správě státní...“.

Poměr hlinečských českých místním Němcům a Židům byl zřejmě na přelomu 19. a 20. století poklidný a nikterak vyhrcočený; když byla v letech 1890–1891 v Hlinsku zřízena opatrovna pro děti rodičů stanných v továrnách, ve výboru pro zřízení opatrovny našla své místo i Židovka Josefina Taussigová⁸² a nikdo se nad tím nepozastavoval.

I když byli Židé v místním přijímání celkem bez výhrad, stále ještě jejich komunit scházely ty které potřebovaly – zejména modlitebna a hřbitov; do konce 19. století byli nuceni pohřbívati své zemřelé na hřbitov v Děvčicích a také k modlitbám museli odjížděti jinam, pokud je nechtěli konat doma. Roku 1904 však byl konečně na katastru sousední obce Vítanov severozápadně od Hlinska založen zásluhou továrník Josefa Taussiga a Ludvíka Reichmanna židovský hřbitov;⁸³ založení dokládá nápis na mramorové desce za vstupem do hřbitova v následujícím znění: „*Tento hřbitov založen byl hlavní zásluhou p. Josefa Taussiga a p. Ludv. Reichmanna roku 5664/1904.*“⁸⁴ Rozlohou miniaturní hřbitvek – jeho plocha má jen 380m² – náleží k nejmenším hřbitovům u nás; dodnes je tu dochováno 34 náhrobků, z nichž nejstarší pochází z konce 19. století a poslední z roku 1939.⁸⁵

Roku 1907 byla z peněžní sbírky zorganizované vlivnými židovskými rodinami (paradoxně až po zániku židovské obce) vystavěna synagoga v Hlinsku⁸⁶, bohužel však pro ztenčující se zdejší židovskou obec již příliš pozdě. Objekt zbudovaný v historizujícím novorománském slohu sloužil svému účelu pouze do roku 1925 – poté zde bylo konání bohoslužeb definitivně ukončeno a synagoga byla roku 1927 přestavěna na muzeum. Místní židovská obec neodvratitelně vymírala: roku 1930 se v Hlinsku hlásilo k židovské víře již jen 35 osob, a v naprosté většině šlo evidentně pouze o osoby nábožensky pasivní nebo – nanejvýš – praktikující, nikoli o ortodoxní věřící. Dosažení národnostní (a sásem zjevně i religiozní) nivelizace obyvatel města bylo na dohled.

Nicméně i ten malý počet Židů, který zde zbýval, měl významný vliv na rozvoj města prostřednictvím textilního a kožešnického průmyslu, jež zde během dlouhých let

⁸² ADÁMEK, c. d., s. 66.

⁸³ R. ŽIDOVÁ - LANGOVÁ, c. d. Nalézají se na dnešní Rváčkovské ulici.

⁸⁴ K. IVANOVÁ, c. d., s. 8.

⁸⁵ Vzhledem k rozporu mezi datováním náhrobku a vznikem hřbitova je zřejmé, že kámen musel být přenesen odtjinud.

⁸⁶ Dnešní Havlíčkova ulice p. 726.

vytvořili a rozvíjeli; Hlinsko se díky nim stalo skutečným celorepublikovým vyhlášeným centrem tohoto odvětví. Majitelem největšího kožešnického závodu byl Žid Rudolf Schulhof, židovského původu byli i továrníci Kaufmann (tkalcovna), Moric Fuhrman (ruční výroba umělých kožešin), Daniel Spitzer (továrna na výrobu hedvábných potahových látek, záclon a plyše), rodina Taussigova (Josef Taussig založil roku 1856 tkalcovnu, své vlastní firmy měli i jeho synové Richard, Otta a Ludvík) a další – Ludvík Reichmann, Julius Freud, rodina Schurova, rodina Löwyova, Schulhofové, Moric Fuhrmann, bratři Zinnerové, Arnošt Perkowitsch (truhlářství a píla). Bezkonkurenčním největším zdejším předválečným závodem v židovských rukou byla firma Samuel Taussig a synové (moderní mechanická tkalcovna).

3.5.2 Holocaust

Nacistické rasové zákony postihly 39 osob z Hlinska.⁸⁷ Dne 5. prosince 1942 vyjel z Pardubic do Terezína transport Cf s 28 lidmi, o čtyři dny později (9. prosince 1942) transport Cg s dalšími deseti lidmi z Hlinska. V lágrech zahynuli téměř všichni. Mezi nimi i Robert Bakofen,⁸⁸ bankovní úředník, jenž Hlinsko uvedl jako své poslední bydliště před deportací. Je znám pouze jeden, který přežil – továrník František Schur.⁸⁹ Jeho manželku a děti umučili nacisté v Osvětimi. Rodinou vilu po válce v nově hlineckém detském domově. Do vyhlazovacích táborů bylo posláno i sedmnáct Židů z Trhové Kamenice.⁹⁰ Jednou z obětí byla i Hermína Bergmannová.⁹¹ Domů do Svratky se již nikdy nevrátil bohatý majitel tkalcovny a obchodu Emil Bruck s manželkou Bertou Bruckovou, Emilie Kučerová rozená Hermanová, hostinská z p. 19, Ota Steiner, rodina hostinského Karla Weinera z p. 105, manželka Lota Weinerová a jejich

⁸⁷ Transportní seznamy jsou uveřejněny v Terezínských pamětních knihách.

⁸⁸ Naroděn 4. února 1896, místo registrace v Protektorátu: Praha XII, Ondřejkova 26, 5. prosince 1942 převezen transportem Cf-128 z Pardubic do Terezína, 20. ledna 1943 transportem Cq-1901 z Terezína do Osvětimi.

⁸⁹ K IVANOVÁ, c. d., s. 7.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Naroděna 13. září 1879, 5. prosince 1942 převezena transportem Cf-128 z Pardubic do Terezína, 20. ledna 1943 transportem Cq-1901 z Terezína do Osvětimi.

syn Ota, dne 17. prosince 1942 umírá v Terezín Matylda Geigerová.⁹² Unikl jen Ota Bruck; po válce emigroval do Kanady a roku 1971 tam zemřel.⁹³

4 ZÁJMY A MAJETEK NĚMECKÝCH A JEJICH KOLABORANTŮ V HLINSKU NA KONCI DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

Konec druhé světové války zastihl hlinecké Němce a kolaboranty – stejně jako jinde – zřejmě nepřipravené; soustavné masírování a obelhávání goebbelsovskou propagandou o tajných zbraních, které zvrátí pro Německo neblahý průběh války, jako by fascinováni vzhlíželi k neodvratné se blížícímu konci a neuvěřili nic pro svou záchranu. A přitom jejich majetky a zájmy byly i v tomto malém, napohled ryze českém městě ku nemalé. O jejich rozměru vypovídají i pozdější zápisy, jež se (poměrně útržkovitě) dochovaly v jednotlivých složkách a registrech archívů.⁹⁴

Tak například (podle pozdějšího zápisu z roku 1946) vlastnili nebo spravovali Němci v Hlinsku na konci okupace – ke dni 7. května 1945 – následující objekty:⁹⁵

Moic Fuhrmann, p. 649

Akciová společnost pro průmysl kožešnický p. 653, 664, 933

Josef Taussig p. 271, 272, 586

⁹² http://www.svratka.cz/doc/novinky/2005_02.pdf (16.4.2009).

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Přesné zmínky z jednotlivých let o odsunu a potu německých obyvatel se mi nepodařilo najít, tyto zprávy jsou mnohdy uloženy v nejrozličnějších složkách. Na adrese <http://www.czso.cz/xediciplan.nsf/tab/2C0038EBB8> se mi podařilo sehnat pouze tyto údaje: „Nejvyšší pokles počtu obyvatel se projevil mezi sčítáními v letech 1930 – 1950, kdy v souvislosti s druhou světovou válkou ubylo v kraji 96,5 tisíce osob a celkový počet obyvatel poklesl oproti pod hranici pětiset tisíc. Úbytek obyvatel, který se projevil i ve vnitřní části území kraje – především na Chrudimsku (téměř 23 tisíc), byl spojen hlavně s odchodem obyvatel do vysídleného pohraničí.“

⁹⁵ I-35-367/5-46, j. 11/46 ze dne 7. května 1946 - Seznam budov, které za okupace byly pod německou správou – SOKA Chrudim, in: MÍSTNÍ NÁRODNÍ VÝBOR HLINSKO, INV. č. 446, SIGN. 4.2.1, č. KARTONU 42.

Otto Taussig p. 14, 15

Daniel Spitzer & Stodolowsky p. 694, 581

František Kaufmann p. 886

Ludvík Zinner a bratr p. 24

Weiss a synové p. 865

Marie Schurová p. 1116

Marie Schulhofová p. 829, 842

Rudolf Vohryzek p. 639

Dr. Josef Winter p. 550

Josefa Abelesová p. 952

Žofie Kürschnerová p. 257

T locvi ná jednota Sokol p. 729

T locvi ná jednota Orel p. 1109

Místní sdružení skaut junák p. 1063

Jména ur ených správce (treuhänder) nejsou v míst v tšinou známa, protože ve v tšin p ípad správu t chto objekt provád li prost ednictvím svých pov enc Kreditanstalt der Deutschen. Firma vznikla roku 1911 a v pr b hu t icátých let 20. století se stala jedním z nejvýznamn jších pen žních ústav p sobících v eských zemích. Nikoli náhodn byla ozna ována za „n mecko-árijský ústav“; založili ji n me tí národovci a nacionální socialisté pod heslem: „Proti eským a židovským bankám“. Využívat její služby mohli pouze N mci a jimi z izované podniky, družstva, obchodní spole nosti a zákonem uznané korporace a spolky; jednací e í byla samoz ejm n m ína. Díky svému nacionálnímu zakotvení byla blízká Henleinov Sudetendeutschen Partei, pozd ji pak otev en spolupracovala s NSDAP a nacistickou okupa ní správou.⁹⁶

Nejvýznamn jší z t chto n meckých exponent ovšem ve ejné pozornosti neunikli a v anonymit se neskryli – ani o to nikdy neusilovali, protože se jim zdálo, že k tomu nemají prážádný d vod. Podívejme se tedy na profily n kterých z nich:

4.1 ARTHUR A GERTRUDA RICHTEROVI

⁹⁶ JAN ÍK, D. – KUB , E.: „*Arizace*“ a *arizáto í*, Praha 2005, s. 57-59.

Arthur Richter se narodil 28. března 1895 v Hlinsku, bytem v p. 933; hlásil se k německé národnosti, byl zde editorem továrny a Sdružení kožešníků. Jeho manželkou byla Gertruda Richterová, rozená Johnová. Richter byl za okupace velice činný: spolupracoval se Sicherheitsdienstem (SD), měl funkci Blockleitera NSDAP a členem SS. Před získáním arizovaného majetku náležel majetkově do střední třídy, po arizaci se stal velkokapitalistou: tento postup se mu podařil díky nákupu části přemyslovské oděvní (dříve židovské) firmy Pelzindustrie AG⁹⁷ v Praze I., Michalská 13. Firma vznikla roku 1894, na počátku války zaměstnávala 180 lidí a byla zcela v židovském vlastnictví (45% akcií patřilo v roce 1940 Franzisce Schulhofové, stejný podíl měla Marie Schurová a zbývajících 10% Franz Schur, kterému se podařilo z Protektorátu uprchnout).

Ve třicátých letech 20. století směřovala do československa část židovské emigrace z nacistického Německa a Rakouska. Na kterém židovským podnikateli, usídleným v pohraničí ztraceném po mnichovské konferenci, se podařilo včas přeložit své podniky do českého vnitrozemí,⁹⁸ ale toto řešení bylo stejně jen krátkodobé a v podstatě je před koncem ztrátou majetku a jejich arizací nezachránilo.⁹⁹ Arizace byla oficiálně proponována jako prostředek germanizace kdysi židovských majetků; o jejich přídělu však rozhodovali lidé z establishmentu NSDAP, kteří samozřejmě měli zájem podporovat především své straníky a oddané soukmenovce. Arizátoři se proto rekrutovali především zaderen NSDAP, nestraníky mezi nimi prakticky nenajdeme, nebo jen s obtížemi. Členové strany tak byli dosazováni do hospodářské správy arizovaných podniků, ale dostávali zde i zaměstnanecká a důlnická místa.¹⁰⁰ Je pochopitelné, že tento systém vytvářel mimořádně příhodné klima pro korupci na všech úrovních hospodářské správy.

V rámci arizace se o nákup akcií této firmy ucházelo pět zájemců, včetně předsedy správní rady a vedoucího podniku. Richter sám zamýšlel arizovat 26% akcií, na více si

⁹⁷ Tamtéž, s. 189-190. Charakteristika arizované firmy: 5 000 000.- Kč základní kmenový kapitál, celkem 14 551 000.- Kč aktiva, obrat roku 1939 dosáhl 20 000 000.- Kč.

⁹⁸ JANÍK – KUBÍK, c. d., s. 154.

⁹⁹ Vysoce postavené osobnosti židovského původu typu příslušníků rodiny Petschk měly lepší informace, a proto se dokázaly zavčas vyprodat a emigrovat již dlouho před Mnichovem. Drobnější podnikatelé ovšem tuto výhodu neměli, a proto skončili v Protektorátu.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 153.

netroufal. Ani tak nešlo o malou částku – říšský protektor povolil Revisions-Buchhaltungs-und Organisationsbüro L. Pasler (Praha VII, Vinařská 8), aby stanovilo její výši. Richter měl být odměněn 1 milionem korun platným v říši. Richter měl být odměněn 1 miliónem, a k 1. dubnu 1940 mu byl u Kreditanstalt schválen úvěr ve výši 200 000.- korun. Lhůta splatnosti byla stanovena na dva roky, úrok cennými papíry a úroková míra představovala velmi příznivých 6%. Za celkem 260 000.- Kč, které dal dohromady, dostal 1300 akcií „Akciové společnosti pro průmysl kožedělný v Hlinsku“.¹⁰¹

Není mým cílem sledovat, jak Arthur Richter takto získaným majetkem během války nakládal; zdá se však, že příliš nezbohatl, protože v soupisu majetku, který mu byl po osvobození zabaven, figurují následující finanční částky:

vkladní knížka Stadt Sparkasse Arnau na částku 2 000.- Kč

vkladní knížka Stadt Arnauer Sparkasse na částku 2 000.- Kč

vkladní knížka Böhmisches Sparkasse in Prag na částku 10 000.- Kč

bezúplatný vklad účtu u Kreditanstalt der Deutschen v Praze obnášející 34 515.- Kč

životní pojistka pojišťovny Phenix s částkou 20 000.- Kč

životní pojistka pojišťovny Slavia s částkou 10 000.- Kč.

Kromě toho vlastnili manželé Richterovi společně (tedy každý jednou ideální polovinou) dům p. 891 v Praze Strašnicích i s parcelou a paní Richterová měla ještě jistý podíl na domě p. 303 v Praze na Smíchovské. V soupisech zabaveného majetku však figurují i poměrně kuriózní položky, jako například

1 rozbité křeslo s koženým potahem,

2 staré židle do jídelny,

1 starý kufr,

1 prázdná kazeta na papíry,

1 plechové necky s různými lahvemi nebo

1 malá bednička s různými bezcennými drobnostmi.¹⁰²

Arthur Richter byl po válce souzen u Mimořádného lidového soudu v Chrudimi; hlavní proces se konal 19. srpna 1946 a obžalovaný byl odsouzen na patnáct měsíců trestu. Žádal, aby mu byl ztracen majetek.¹⁰³ Ihned poté byl předán do

¹⁰¹ JANÍK – KUBÍK, c. d., s. 190.

¹⁰² Veškeré dále týkající se majetku Arthura Richtera a jeho ženy, který jim byl zabaven, pocházejí z fondu M NV Hlinsko, inventurní číslo 422, signatura 3.2.5, číslo kartonu 31.

¹⁰³ Kronika města Hlinsko, rok 1946.

Chrudimí k odsunu do Německa. Jeho majetek byl dražen ve dnech 20.–21. května 1947, seznam čítal 125 položek, které mnohdy práv nesvídily – jak jsme výše uvedli – o příliš snadném a požívatelném způsobu života.¹⁰⁴

Nkte i arizáto i byli mnohem úspěšnější než Richter. Typickým příkladem za všechny byl František Krebs.¹⁰⁵

4.2 FRANTIŠEK KREBS A FIRMA SATAS

Krebs, Němec narozený roku 1893 a bývalý editel firmy Satas, byl souzen u Mimořádného lidového soudu v Chrudimí dne 6. března 1946 a soud nad ním vykl rozsudek dvou let tžkého žaláře a ztráty majetku, který mu byl zkonfiskován dle zákona č. 108/45 Sb. Zkonfiskovaný majetek byl uložen ve společném skladišti v budově čp. 590 v Hlinsku.¹⁰⁶

Nevíme sice, s jakou hotovostí František Krebs do svého podnikání v Protektorátu vstupoval, ale mezi zabavenými příedmety a hotovostí figurují i aktiva, jež měla uložena v bezpečnostní schránce č. 169/III B-V- u české banky Union v Praze. Ta obnášela následující položky:

společenská knížka Ústředního ústavu v Praze s částkou 152 240,60.- Kč

vkladní knížka Poštovní společnosti v Praze s částkou 40 000.- Kč

vkladní knížka Společenského spolku ve Stráži pod Dalekem s částkou 2 760,20.- Kč

další vkladní knížka Poštovní společnosti v Praze s 12 045,30.- Kč

vkladní knížka Společenská v Mimoně s 17 112,30.- Kč

vkladní knížka Okresní hospodářské záložny v Hostinném s 6 748.- Kč

životní pojistka pojišťovny „Adriatika“ splatná dne 22.7.1950 s 78 000.- Kč

další úrazová a požární pojistka v neznámé výši¹⁰⁷

¹⁰⁴ M NV Hlinsko, inv. č. 422, sign. 3.2.5, č. kart. 31.

¹⁰⁵ Kronika města Hlinsko, rok 1946.

¹⁰⁶ M NV Hlinsko, inv. č. 422, sign. 3.2.5, č. kart. 31.

¹⁰⁷ Veškeré údaje týkající se majetku Františka Krebse, který mu byl zabaven, pocházejí z fondu M NV Hlinsko, inventurní číslo 422, signatura 3.2.5, číslo kartonu 31.

Kromě toho zde byly uloženy blíže nepopsané šperky. Klíče od bezpečnostní skřínky zabral Fond národní obnovy v Praze a uvedené podmínky také převzal. To ale nebylo vše - v Hlinsku měl František Krebs uloženy

vkладní list Městské spořitelny v Hlinsku v hodnotě 16 150.- Kč

vkладní knížku Poštovní spořitelny v Praze v hodnotě 49 582, 20.- Kč

Do jeho vlastnictví patil ještě nábytek, obrazy, oblečení, dekorativní podmínky, kuchyňské náčiní a nádobí, jejichž podrobný soupis evidentně schází (byl-li v bezpečí). Zato se však dochovaly doklady o tom, že z majetku svého bývalého editore firma Satas zakoupila knihovnu za 5 200.- Kč a vybavení jídelny za 12 200.- Kč, hlinecký tajemník Rudolf Svatoš dostal za 4 200 Kč ložnici, KS dostala vybavení kanceláře za celkem 6 370.- Kč a další nábytek oceněný na 5 690.- Kč, František Holub si odnesl jednu velkou pečinu a tři polštáře bez povlečení v ceně 250.- Kč, JUDr. Jan Šervinka (hlinecký advokát) si při výprodeji pořídil třímenný lustr se 4 žárovkami, další lustr z broušeného skla s dvanácti svíčkami, ložnicový lustr, lampu s papírovým stínidlem a nějaké konzole se záclonami, David Überreich pak nábytek v celkové ceně 14 800.- Kč. Kromě toho bylo Krebsovi zabaveno velké množství kuchyňského nádobí, nádobí a náčiní včetně elektrického vařiče, elektrické žehličky a elektrického strojeku na opékání chleba a jako perlička na konec také deset metrických centů koksu na topení; dnes se tato položka může zdát poněkud úsměvná, ale v poválečné době měl otop vysokou hodnotu a na trhu s uhlím panoval krutý nedostatek – všechno uhlí totiž konzumovaly železárny a hutě pracující pro zbrojní průmysl, takže pro běžné lidi bylo uhlí – a tím spíše koks – vysoce nedostatkovou komoditou.

Neodmyslitelnou součástí Krebsova majetku byla i část firmy SATAS Textilní závody akciová společnost, Hlinsko včechách, jejímž byl editorem. Šlo o mechanickou tkalcovnu lněného, bavlněného, konopného a jutového zboží, zabývající se též impregnací, barvením textilu a výrobou konfekce. Firma byla zkonfiskována dle dekretu č. 108/45 a dána pod národní správu, přičemž se počítalo s tím, že bude zapojena do znárodněného podniku Spojených továren lněných a technických tkanin se sídlem v Lomnici nad Popelkou. Místní NV v Hlinsku odvozoval provedení konfiskace takto: „Podnik byl součástí majetku bývalé banky Union v Praze, která byla ryze německým ústavem ve službách okupantů, takže i vedení závodu bylo vedeno v duchu německém a to vedoucím editorem Františkem Krebsem a výroba sloužila výlučně zájmům německým.“

4.3 ZÁBORY MAJETKU DROBNÝCH PODNIKATELŮ A ŽIDŮ, ODSUN NĚMECŮ

Po rodinách „velkopodnikatelů“ Arthura Richtera a Františka Krebse¹⁰⁸ přišly na řadu „malé ryby“: jako nespolehlivý občan – navíc německého původu – byl odsunut například Ferdinand Wild, majitel firmy na výrobu výšivek a krajk, a jeho firmu samozřejmě znárodnili.

Není zcela jasné, nakolik se zabavení majetku dotklo několika občanů německé národnosti, kteří po válce chtěli svou národnost změnit na československou¹⁰⁹ (například Vilemína Blahotová); v některých případech však i část majetku údajně vrátili (například Marie Viererblová dostala zpět polovinu domu, který byl zabrán jejímu manželovi Aloisi Viererblovi, podobně i sestrám Heleně a Jarmile Zimmerovým vrátili část domu zabraného jejich matce Marii), šlo však jen o výjimky.¹¹⁰

Poněkud paradoxní však v některých případech zbyly po Němcích i dluhy: například manželé Otta a Alžběta Zuschneidovi nesplatili hypotéku u Občanské záložny v Hlinsku na dlemp. 1077 v Hlinsku v z. statku 44 890.- Kč a na dlemp. 96 v Hlinsku v z. statku 10 970.- Kč. Objekty i s nesplacenou hypotékou si nakonec ponechalo město.¹¹¹

Jak probíhal odsun ve městě a okolí, je celkem nejasné. Zdá se však, že se místním Němcům vyhnula první etapa tzv. „divokého odsunu“, a ani druhá (již legální) je příliš nepostihla. Alespoň zpráva M NV ze dne 26. dubna 1946, podávající hlášení nadřízenému ONV v Chrudimi o odsunu Němců, konstatuje, že příprava odsunu Němců pro tuto etapu neprobíhá v úvahu; pro to, to neříká.¹¹² Následující zpráva M NV Hlinsko ze dne 17. července 1946 nadřízené instanci konstatuje, že počet Němců v obci je 66 -

¹⁰⁸ Práce je zaměřená na ekonomickou situaci v Hlinsku v době předválečné a krátce po osvobození, osudy Richtera a Krebse, jakož i o ostatních obcích německé národnosti nejsou zde podstatné. Pro zájemce jsou tyto údaje uloženy ve Státním oblastním archivu v Zámruku fond Státní zastupitelství Chrudim 1849 (1850)-1949, karton číslo 396, fond Krajský soud Chrudim 1850-1949, kniha číslo 1007 a fond MLS Chrudim 1945-1948.

¹⁰⁹ Při sítání bývala vedle národnosti české a slovenské deklarována i národnost československá.

¹¹⁰ M NV Hlinsko, inv. , 422, sign. 3.2.5, . kart. 31.

¹¹¹ M NV Hlinsko, inv. , 422, sign. 3.2.5, . kart. 31.

¹¹² Tamtéž.

z toho 33 nebude odsunuto (jednalo se o 31 osob, které pocházely ze smíšeného manželství, zbylé dvě osoby byly českého původu, avšak nemly československé státní občanství). Zpráva MNV dále uvedla, že v obci není žádný říšský příslušník, žádný sirotek a k odsunu nebudou použity sanitní vlaky.¹¹³

Poté byly znárodněny menší firmy s kdekých židovských vlastníků. Konfiskován byl majetek firmy Daniel Spietzer & Stodolowsky: nepopiratelnou hodnotu zde mělo osmnáct ručních stavů, ty i anglické mechanické stavy (uvedené stroje byly instalovány jen v jedné z několika hal), další technická zařízení a zásoby látky a práce – ty dostal nově zřízený národní podnik Plyšan. Inventář kanceláře firmy obdrželo Hospodářské družstvo Hlinsko, další část majetku pak soukromé osoby.¹¹⁴

Majetek firmy Ludvík Taussig a spol., majetek firmy Otto Taussig a spol. a majetek Žofie Kürschnerové byl dán pod národní správu a následně bylo zahájeno restituční řízení. MNV v Hlinsku, obsazený převážně komunisty, se však v úředním záznamu 18. srpna 1949 proti restituci ostře vyslovil a požadoval, aby celý tento majetek byl z důvodu veřejného zájmu přidělen městu Hlinsku; nevydal tedy doporučení, aby byl předán žadatelům o restituci, v tomto případě pouze oprávněným dědicům zemřelých.¹¹⁵ Pozice Židů – navíc s německými jmény – byla po odchodu nacistů velmi těžká: tak například Walteru Grünbauerovi, u něhož židovské národnosti, zanechanému v domě pana Jana Jetmara v Hlinsku, byly podle úředních záznamů zabaveny lyže bez holí v ceně 20.- Kčs, které si pak dne 20. července 1947 někdo koupil ve veřejné dražbě.¹¹⁶

4.4 MAJETEK OKUPANTŮ A KOLABORANTŮ

Kromě majetku soukromých osob se znárodnění samozřejmě primárně vztahovalo na majetek a rezervy organizací, které byly označeny jako zloinecké a kolaborantské. Šlo v první řadě o majetek a inventáře místních expozitур NSDAP a tzv. Kuratoria pro výchovu mládeže. Podle soupisů, jež jsou k dispozici, se však nezdá, že by šlo o nějak nadměrně a nepřiměřené hodnoty.

¹¹³ Tamtéž.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ Tamtéž.

Z majetku NSDAP byl konfiskován „1 psací stůl dubový se 3 zásuvkami“, oceněný na 700.- Kč. Ten pak byl – společně s dalším, zejména však svým rozsahem vcelku zanedbatelným inventářem – nejdříve zapůjčen Lidovému soudu v Hlinsku a později prodán Svazu osvobozených politických vězňů v Hlinsku společně s dubovou dvoudílnou knihovničkou v ceně 100 Kč, KS si koupila jeden stůl.¹¹⁷

V majetku Kuratoria se našel jeden psací stůl a jeden rozhlasový přijímač; jeho bývalému předsedovi Ladislavu Šotolovi úřadu zkonfiskovaly vkladní knížku Mstské společnosti v Hlinsku na částku 800 Kč.¹¹⁸

Jistý majetek zde ponechal také ustupující Wehrmacht, ten však byl místními obyvateli – jako všude jinde – z větší části rozebrán. Podle pozdějších záznamů se podařilo zajistit již jen velký naučný slovník Gross Brockhaus (odevzdán do Pardubic), starý obuvnický šicí stroj, jednu bednu údajně bezcenných různých spisů, jednu bednu v téžinou bezcenných poškozených mís a polní „promítací kinopřístroj“ s patnácti krabicemi filmů a diapositivů; vše zajištěno MNV v Hlinsku pro konfiskaci dle dekretu č. 108/45 Sb.¹¹⁹

Státu samozřejmě propadl i majetek místních odsouzených kolaborantů, mezi nimiž hrál prim jakýsi Karel Volf, odsouzený k trestu smrti.¹²⁰ Polovina konfiskovaného domu č. p. 304 po Josefu Holešovském připadla KS; této budovy dodnes využívá následnická organizace KS M. Polovina domu č. p. 30 po Ladislavu Lopourově byla ponechána k dispozici firmě Svitap.¹²¹

Vzhledem k tomu, že v rámci celé SR bylo zabraných majetků skutečně mnoho a že ne vždy se podařilo pro tu nebo onu nemovitost nalézt vhodného a odpovídajícího nového majitele, ešila se existence nepřídatelných objektů ještě několik let po válce. Dne 9. února 1951 přišel z finančního referátu KNV v Pardubicích na MNV Hlinsko vechách příkaz, aby byly vyhotoveny tzv. „seznamy E“ („seznamy nepřídatelných rodinných domků, bouraček a jiných nemovitých podstat, konfiskovaných podle dekretu č. 108/45 Sb. a dosud nikomu nepřídatelných“). Seznamy měly být provedeny v jedenácti exemplářích (dva originály a devět opisů), aby mohlo být urychlen

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ MIKANOVÁ, c. d., s. 71.

¹²¹ M NV Hlinsko, inv. č. 422, sign. 3.2.5, č. kart. 31.

provedeno hromadné odevzdání konfiskovaného nemovitého majetku obci v souvislosti se zákonem č. 182/50 Sb. o Zrušení Fondu národní obnovy.¹²²

5 NACISTI, MÍSTNÍ KOLABORANTI A MIMO ÁDNÝ LIDOVÝ SOUD V CRUDIMI V LETECH 1945-1947

5.1 ÚLOHA MIMO ÁDNÝCH LIDOVÝCH SOUDŮ

Mimo ádné lidové soudy (MLS) byly institucí vzniklou po válce ad hoc mimo rámec standardního soudního systému. Jejich náplň tvořila především řízení s osobami prokazatelně nepřátelskými, škodícími národu a v neposlední řadě i s těmi, kteří se „zpronevěřili národní cti“, tj. aktivně kolaborovali s okupačním režimem v neprospěch svých spoluobčanů. Problémem těchto soudů ovšem byla jejich neukotvenost v tradičním prvorepublikovém ústavním pořádku a zároveň i skutečnost, že leckdy jednaly na popud osob prokazatelně nízce a prospěchářsky smýšlejících. Bylo zcela běžné, že se MLS zabývaly případy lidí, kteří nikdy svému národu ani spoluobčanům neuškodili, a přesto byli nakonec souzeni a odsouzeni jako kolaboranti – ve skutečnosti měl někdo jen zájem na jejich majetku či případné obanské nebo politické skandalizaci.¹²³

Je samozřejmé, že prvotními objekty zájmu MLS byli reprezentanti i vykonavatelé nepřátelské okupační správy a jejich stranických i výkonných institucí a domácích kolaboranti. Před jejich tribunály se tak ocitali příslušníci NSDAP, SS, SD, Gestapa a dalších nacistických organizací i jejich domácí pomáhači.¹²⁴ Soudcem z povolání byl u

¹²² Tamtéž.

¹²³ VYKOUPILOVÁ, c. d., 524-527.

¹²⁴ MIKANOVÁ, c. d., s. 12.

Mimo ádného lidového soudu v Chrudimi v letech 1945–1947 Stanislav Bartoš, okresní soudce z Hlinska.¹²⁵

5.2 N MECKÉ ZLO INECKÉ ORGANIZACE A EŠTÍ KOLABORANTI

5.2.1 Sicherheitsdienst

Protože domácímu obyvatelstvu z ejm nejvíce škodila – krom notoricky známého gestapa – zpravodajsky orientovaná SD, zmíním se nejprve o ní. Bezpečnostní služba SD byla součástí SS a tvořila ústřední protiváhu armádní zpravodajské služby Abwehr; původně byla vnitřní zpravodajskou institucí NSDAP a s jejím příchodem k moci se pak stala více v nově celostátní bezpečnostní službou. Na rozdíl od Abwehru měla – zejména zpočátku – převážně defenzivní charakter a jejím úkolem byl aktivní boj proti vnitřním nepřítelům strany a režimu spočívající v tom, že „...v rámci pátrání, sledování a kontroly protivníka soustřeďovala poznatky o vnitropolitické situaci... pro potřeby vedoucích orgánů strany a státu k tvorbě politiky.“¹²⁶ Hlavní roli zde sehráli agenti, v naprosté většině vysoce oddaní příslušníci nacistického hnutí nebo dříve získaní z řadých důvodů, mezi nimiž však vždy převažovalo ideové souznění s programem NSDAP. Proto také – na rozdíl od Abwehru – nebyla SD nikdy příliš úspěšná v ofenzivních operacích, do nichž se občas také pouštěla: stranictví fanatici prostě nedosahovali úrovně armádních profesionálů a jejich zkorumpovaných agentů.¹²⁷

Vlastní řízení agentů probíhalo všemi způsoby – telefonicky, písemně, prostřednictvím smluvených inzerátů v tisku, mrtvých schránek i sjednaných prostředků. Zástupce

¹²⁵ Tamtéž, příloha číslo 1: Seznam soudců z povolání u Mimoádného lidového soudu v Chrudimi v letech 1945-1947.

¹²⁶ GRUNTOVÁ, J. – VAŠEK, F.: *Málo známé zloiny SD ve Východních čechách*, Praha 2008, s. 148.

¹²⁷ Tamtéž, s. 148-154.

ídícího orgánu se s agenty setkával v restauracích, soukromých bytech, v autech, ve volné přírodě a jen výjimečně v úřadech SD. Za svými spolupracovníky do Hlinska jezdil vedoucí služebny SD v Pardubicích Walter Kurze jednou za týden, nejčastěji v pondělí nebo ve středu.¹²⁸ Pro telefonní kontakt s ídícím pracovníkem SD v Pardubicích Ottou Pavlasem zase agenti volali ve dne na telefonní číslo 3471, v noci 3397. Po zavolání se museli zeptat po Ottovi a teprve, když se ozvalo „Pavlas“, mohli hovořit.¹²⁹

5.2.2 Árijská pracovní fronta

Celkem nebezpečnou organizací tvořenou domácími kolaboranty byla takzvaná Arijská pracovní fronta (APF). Byla založena v Hradci Králové během listopadu roku 1939 Bohumilem Opletalem pocházejícím z nedalekých Sezemic na Pardubicku a její členové se rekrutovali z řad radikálně smýšlejícího lumpenproletariátu. Jejich spolek navázal těsnou spolupráci s královéhradeckým a pardubickým Gestapem a úřadovou SD, spojující především ve sledování a následném denuncování všech protinacisticky a protiněmecky smýšlejících obyvatel a také Židů a jejich sympatizantů. APF rovněž vyvolávala nenávistnou kampaň proti některým z představitelů a reprezentantů SR po pádu Masarykem a konci Benešem. Nezastavila se ani před útoky na duchovenstvo. Heslem této organizace bylo „Jeden v děle, jedna říše, jeden cíl“, což nutně evokovalo představu geobbelsovského „Ein Volk, ein reich, ein Führer“.¹³⁰

Jednotlivé skupiny Arijské pracovní fronty se uváděly jen v krycích šifrách (Bojanov 140, Hlinsko 160, Trhová Kamenice 170). Jejich vedoucí zasílali Opletalovi hlášení, která byla rovněž podepisována krycí šifrou, přičemž se rozlišovala hlášení politická a zpravodajská (na politických hlášeních z okresu Chrudim se uváděla šifra 14/A, pro zprávy zpravodajského charakteru Chrudim I/10).¹³¹ Členové skupin prováděli zpravodajskou činnost, spolupracovali s SD a s Gestapem.

¹²⁸ GRUNTOVÁ – VAŠEK, c. d., s. 192.

¹²⁹ Kolik agentů ve skutečnosti bylo, nevíme. Jejich evidenci zajišťoval vedoucí SD nebo jejich zástupci, údaje byly často nepřesné nebo pouze částečné. Navíc samotní agenti měli často ještě své vlastní informátory. Více tamtéž, s. 192.

¹³⁰ HAHNOVÁ – HAHN, c. d., s. 192.

93 GRUNTOVÁ – VAŠEK, c. d., s. 226.

5.2.3 Situa ní zprávy

Tyto zprávy vypovídaly o celkové situaci na sledovaném území a v první řadě se zaměřovaly hlavně na sledování nálady mezi obyvatelstvem. Tyto zprávy byly „Výsledkem veškeré činnosti bezpečnostní služby...“ a „...postupovány nadřízenému útvaru SD, ale také gestapu, německé kriminální policii, krajskému vedení NSDAP a na které informace dostával také vrchní zemský rada. Denní situace zprávy = Tagesberichte.“¹³² Zprávy z jednotlivých služeben se staly podkladem vedoucímu úseku SD v Praze (SD Leitabschnitt Prag) k souhrnné zprávě o politickém vývoji v Protektorátu Čechy a Morava. Po 15. březnu v nich nacházíme informace o chování obyvatel a jejich reakci na okupaci, jak dokládají denní zprávy centrály SD v Praze (tehdy se ještě nazývala SD Zentralstelle für Böhmen und Mähren Prag). Například „Denní zpráva číslo 95 z 19. září 1939“ vypovídá, že „...14. 9. 1939 v Hlinsku o 23. hod. při návratu z cvičení německý voják hodil kámen na německé vojáky, ihned akce, která neměla úspěch...tamtéž farář varoval česká lidová shromáždění, aby se neprotínala s německými vojáky...“

133

5.3 MIMOŘÁDNÝ LIDOVÝ SOUD V CHRUDIMI

5.3.1 Obžalování¹³⁴

Před Mimořádným lidovým soudem v Chrudimi se muselo zpovídat celkem 33 obyvatel hlíneckého regionu. Naprostá většina obžalovaných uváděla českou národnost, celkem v 27 případech. Šest osob se hlásilo k národnosti německé. Odsouzení dostali trest v celkové výši 174 let a osmi měsíců, rozsudek smrti a trest doživotí byl vynesena stejný po jednom případě, tři osoby byli zproštěny viny, od trestu bylo upuštěno ve dvou

¹³² Tamtéž, s. 169.

¹³³ Tamtéž, s. 172.

¹³⁴ MIKANOVÁ, c. d. Rozsudky všech uvedených odsouzených osob, které jsou uvedeny v podkapitole „Obžalování“, pocházejí z diplomové práce autorky, která se tématem Mimořádného lidového soudu podrobněji zabývala. Je zbytečné tedy za každým jménem uvádět odkaz, informace se nalézají v přílohách její práce a nebyly převzaty z jiných zdrojů.

p ípadech, jeden p ípad soud ani neprojednal, protože obžalovaný m l být odsunut. Mezi odsouzenými byly t i ženy, p i emž trest jedné z nich pa il mezi ty nejvyšší, které soud v Chrudimi obžalovaným z Hlinecka ud lil. Nej ast jším provin ním byl zlo in udava ství (t ináct p ípad), lenství v zlo ineckých organizacích (dev t p ípad), podpora a propagace fašismu a nacismu (osm p ípad), zlo in proti osobám (t i p ípady), dv osoby zp sobily ob tem svou inností ztrátu osobní svobody a jedna osoba se dopustila vyhrožování. Nejvíce obžalovaných pocházelo z Hlinska (šest osob). Pr m rný v k pachatel inil 45,5 let, nejstarším byl Josef Šmahel z Dolního Holetína (69 let), nejmladším N mec Ervín Görtler (19 let).

Soud p i svém zasedání postupoval podle sm rnic uvedených v Dekretu prezidenta republiky . 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zlo inc , zrádc a jejich pomaha a o mimo ádných soudech, takzvaný velký retribu ní dekret (vešel v platnost 19.6.1945, innost ukon il 4.5.1947). Spáchané zlo iny se rozd lovaly do ty kategorií: zlo in proti státu, zlo in proti osobám, zlo in proti majetku, zlo in udava ství. Proti rozsudku nebylo odvolání, smrt byla trestána smrtí.¹³⁵

5.3.2 Obžalování n mecké národnosti

a) D vod žaloby: Zlo in proti státu

Za zlo in proti státu byla pokládána p íprava úklad , ohrožení bezpe nosti republiky, zrada státního tajemství nebo vojenská zrada. Trestu neunikli osoby eskoslovenského ob anství, kte í poškozovali zájmy republiky, stejn jako podporovatelé a propagáto i fašistického i nacistického hnutí a obhájci nep átelské n mecké vlády. Takovým byl **Augustín Role ek**, jenž se narodil 23. ervence 1884 v Tisovci. Za podporu nacistického hnutí byl p i hlavním p elí ení konaném 4. ervence 1946 odsouzen na deset let odn tí svobody. P ípad dalších odsouzených za tento zlo in, **Arthura Richtera** a **Františka Krebse**, jsem podrobn ji uvedla výše.

b) D vod žaloby: Zlo in proti osobám

Obžalování obvin ní ze spáchání tohoto zlo inu zp sobili jedné (nebo více) osobám ublížení na zdraví, v horším p ípad smrt, za což samoz ejm zaplatili tresty

¹³⁵ MANDLER, E.: Benešovy dekrety. Pro vznikly a co jsou, Praha 2002.

nejvyššími. Žaloba se nevztahovala pouze na fyzické násilí, stíháni byli i lidé, kteří omezovali osobní svobodu jiných občanů, nebezpečně jim vyhrožovali a vydírali je. Stejně tresty byly vyměřovány za zavinění ztráty svobody i páčání veřejného násilí.¹³⁶ Této žalobě čelila **Marie Grünerová**, která se narodila 1. září 1904 ve Svratce. Před soudem se zpovídala z podpory nacistického hnutí a zločinu proti osobám. Při hlavním pojednání konaném 25. února 1946 byla odsouzena na šestnáct let odnětí svobody. Jen o dva roky nižší trest dostal **František Schiller** z obce Cikánka.

c) Od trestu upuštěno

Mezi tyto „šastné“ patřil **Karel Dibelka**, narozený 9. června 1900 v Trhové Kamenici. Ačkoliv donášel na lidi a měl hořekat spravedlivý trest za udavačství, soud při hlavním pojednání konaném 5. března 1946 od sankcí upustil.

d) Neprojednané případy

Neprojednané případy bez soudního projednání se týkaly ponejvíce osob německé národnosti. Po válce bylo hlavním cílem státu Německo z československa odsunout, nepotrestat (proti příslušníkům n kterých zločineckých organizací upravilo ministerstvo spravedlnosti v březnu roku 1946 postup MLS).¹³⁷ Jedním z takových případů v okolí Hlinska byl Němec **Ervín Gürtler**, jenž se narodil 13. července 1927 v Srní. Měl být souzen za své členství v SS, případ byl ale zastaven, aby mohl být obžalovaný odsunut. Gürtler se stal nejmladším z obžalovaných u MLS Chrudim – v době konání soudu mu bylo pouhých devatenáct let.¹³⁸

5.3.3 Obžalování české národnosti

a) Důvod žaloby: Zločin proti státu – členství v zločineckých organizacích

Nejmáštější příčinou obvinění bylo členství jednotlivých osob v organizacích podporujících nacistické a fašistické hnutí. V této oblasti patřila k těm „nejpopulárnějším“ Árijská pracovní fronta, která sdružovala místní kolaboranty. Mezi

¹³⁶ Tamtéž, s. 34.

¹³⁷ Tamtéž, s. 32.

¹³⁸ Tamtéž, s. 28.

zrádce je třeba zmínit okresního organizátora ÁPF **Miloslava Čechala z Vojtěchova** (narodil se 25.5.1899). Čechal byl při hlavním pojednání 10. ledna 1946 MLS Chrudim spravedlivě odsouzen za své udavačství na patnáct let odnětí svobody. Stejný trest udělil MLS Chrudim **Vincenci Zezulovi**, narozenému 20. prosince 1889 v Hlinsku. Obžalovaný byl souzen za členství v APF a za zločin proti osobám. Hlavní pojednání se konalo 6. února 1946. Nejvyšší trest ze všech regionálních členů ÁPF (pokud nebudeme brát v potaz trest smrti i trest doživotí) byl uložen **Josefu Duche kovi**, narozeném 25. dubna 1894 ve Svratouchu. Ke zločinu členství v organizaci se provinil ještě udavačstvím a propagací fašismu. Při hlavním pojednání, které se konalo 5. března 1946, byl odsouzen na šestnáct let odnětí svobody. **Jan Batelka** narozený 22. března 1889 v Dolním Holetíně udával spoluobčany, podporoval a propagoval fašismus a nacismus. Jako příslušník ÁPF měl svůj krycí číselný kód- číslo členské legitimace I 108.1, které obsahovalo vlastní číslo legitimace (108) a označení dle věrníka pro zpravodajskou službu (12).¹³⁹ Při hlavním pojednání konaném 6. března 1946 byl odsouzen byl na osm let odnětí svobody. K odsouzeným členům ÁPF patří též **František Odehnal** z Kameníčka (odsouzen na osm let za aktivní propagaci nacismu), **František Gregor** z Horního Holetína (odsouzen na pět let) a **Jan Málek** (odsouzen na jeden rok).

Karel Holfeuer se narodil 27. září 1906 v Hlinsku. Pracoval jako kovář a z nízkých příjmů tohoto zaměstnání musel zajistit kromě manželky Marty (rozené Kovárníkové) i své děti. Roku 1932 vstoupil Holfeuer do ÁPF, nezastával v ní ovšem žádnou funkci. Po dvou letech ve straně se stal vedoucím této organizace a předsedou jejich schůzí. Ottu Pavlas z pardubického gestapa informoval o tom, kdo je v Blatnu komunistou, kdo benešovcem.

Mezi jeho občany patří například ezník Slavík z Jeníkova. Nebohý člověk byl pak zatčen a odsouzen. Svědek Rudolf Fingerhut zase vypověděl, že mu Pavlas vyhrožoval tím, že ho nechá poslat do Dachau.¹⁴⁰

Další svědek – Vojtěch Prokop – uvedl, že Holfeuer udal Žida Weise, protože nenosil na kabátu hvězdu označující Žida. Weis byl odvezen do německého koncentračního tábora, kde zemřel. Holfeuer větin nebyl posuzován jako zaviník smrti obětan –

¹³⁹ GRUNTOVÁ – VAŠEK, c. d., s. 198.

¹⁴⁰ MOULIS, M.: Průvodce po nacistických koncentračních táborech, Praha 1999.

s nejvyšší pravděpodobností by byl Weiss coby Žid poslán do koncentračního tábora i bez udání.

Společně s Karlem Andrákem¹⁴¹ odeslali v únoru roku 1942 udavačský dopis Bedřichu Opletalovi, v němž uvedli, že se v obci Ležáky dříve něco podezřelého (konkrétně poslech cizího rozhlasu a příprava „protistátní“ akce). Udání mělo být Opletalem brzy odesláno říšským úřadům. Holfeuer výpověď ohledně tohoto udání ještě několikrát změnil, poslal ho prý až potom, co byly Ležáky vypáleny. Na rozkaz ing. Bedřicha Opletala¹⁴² napsal dopis - žádost, aby byl „*mnohonásobný vrah Dr. Beneš v Londýně odsouzen k trestu smrti, protože nakradl sta milionů a spolupobil při atentátu na krále Alexandra.*“¹⁴³

Karel Holfeuer byl při hlavním pojednání konaném 17. září roku 1946 odsouzen k doživotnímu trestu žaláři, z čehož dvacet let z trestu si měl odpracovat ve speciálních pracovních oddílech.¹⁴⁴

K vysokému trestu šestnácti let odnětí svobody byl 24. ledna 1946 u MLS v Chrudimi odsouzen Ladislav Lopour z Kameníčka, udavač a okresní vedoucí Vlajky. O rok nižší trest dostal 13. prosince 1946 u MLS v Chrudimi Josef Šmahel z Dolního Holetína za svou činnost agenta ve službách gestapa.

b) Důvod žaloby: Zločin proti státu – podpora a propagace fašismu a nacismu

Na dvanáct let za mříže poslal MLS v Chrudimi **Ladislava Šotolu**, který se narodil 1. března 1912 v Hlinsku. Šotola byl dosvědčen z podpory a propagace nacismu, svými

¹⁴¹ Karel Andrák bydlel v Děvešíně u Hlinska, roku 1942 vstoupil do APF. Spolupracoval s SD, byl to právě on, kdo pardubickému gestapu podal zprávu, že se „*ve mlýně v Ležákách dříve něco tajného, že se tam poslouchá cizí rozhlas, že jsou tam cizí lidé, že na nákladní auto jsou nakládány podezřelé bedny.*“ Po vypálení Ležáků zjišťoval, jestli na místě zničené osady lidé kladou květiny a fotografují. Podle poválené výpovědi Irmý Heleny Kautzové, sekretářky šéfa pardubického gestapa, byli za tuto činnost zatčeni manželé Hudcovi z Bítovan. Více GRUNTOVÁ – VAŠEK, c. d., s. 193.

¹⁴² MIKANOVÁ, c. d., s. 85-87. Bedřich Opletal se narodil 22. srpna 1912

v Sezemicích, byl původně národnostně český, když mecké se přihlásil (společně se svojí matkou, rovněž českou) v únoru 1939. Aktivní fašista, člen Vlajky, tiskový referent Národní arijské kulturní jednoty, následně krajský vedoucí APF v Pardubicích, spoluzakladatel APF v Hlinsku.

¹⁴³ MIKANOVÁ, c. d., s. 64.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 64-65.

politickými názory měl navíc nebezpečný vliv na mládež. Hlavní proces se konal 28. srpna 1946. K poměrně vysokému trestu, konkrétně osmi roků, byl 6. února 1946 odsouzen **František Odehnal** z Kameníčka. Stejný trest, čtyři roky ve vězení, dostali shodně **Josef Charvát** z Vortové (narozen 8. prosince 1882) a **František Odvárka** z Blatna (narozen 4. října 1897). Oba byli usvědčeni z podporování a napomáhání zločineckému fašistickému a nacistickému hnutí.

c) Dvodň žaloby: Zločin proti osobám

Nejtvrďší trest si od MLS v Chrudimi „odnesl“ **Stanislav Žoudlík**, který se narodil 5. května 1884 ve Vortové. Obžalovaný byl souzen za spáchání zločinu udavačství a zločinu proti osobám, který měl za následek smrt jiného člověka. Hlavní proces se konal 2. října 1946, soud vynesl nad obžalovaným trest odnětí svobody ve výši dvacet let. Osmnáct let si měl ve vězení odpykat **Josef Dobrovolný**. Rodák z Blatna byl souzen za udavačství a vyhrožování 27. února 1946 u MLS v Chrudimi. **Karel Netolický** z Vojtěchova svým jednáním zavinil ztrátu svobody druhé osoby. Při hlavním procesu dne 14. srpna 1946 byl odsouzen na osm let.

d) Dvodň žaloby: Zločin udavačství

Zločin udavačství patřil k nejzášlejšímu přetvářlivému hříchu kolaborantů. Smutným vyvrcholením tohoto zločinu byl zánik Ležáků. Osada byla nacisty srovnána se zemí, 32 obyvatel bylo zavražděno, jedenáct odvezeno, přežily pouze dvě sestry, které byly poslány do Německa na převýchovu.¹⁴⁵

K nejvážšímu počinu za zločin udavačství odsoudil MLS v Chrudimi **Františka Hegera**, který se narodil 25. března 1912 ve Filipově. Heger byl při hlavním procesu 22. srpna 1946 odsouzen na dvanáct let odnětí svobody. Další bezcharakterní udavač a propagátor fašistických a nacistických ideologií se jmenoval **Bedřich Zavel**. Hlavní proces s tímto rodákem z Hlinska se konal 13. června 1946 a Zavel byl stejně jako Heger z Filipova odsouzen na dvanáct let odnětí svobody. **František Hechal** se narodil 23. ledna 1899 ve Svratce, hlavní proces s tímto udavačem konaný 13. listopadu 1946 vynesl rozsudek pět let.

¹⁴⁵ Dějiny československé v datech, Praha 1968, s. 344.

Mezi uvězněné osoby s trestem nižším patřili například:

František Bohatý (narozen 28. dubna 1903 v Kameníčkách, souzen jako udávající, hlavní příčina konané 21. února 1946 vyneslo rozsudek dva roky odnětí svobody)

Josef Dachovský (narozen 8. března 1907 v Dolním Holetíně, po usvědčení z udávající byl přičinlivě hlavním příčinou 2. října 1946 odsouzen na jeden a půl roku odnětí svobody)

František Devíkovský (narozen 1. června 1906 ve Vojtěchově, udávající, hlavní příčina 21. února 1946 vyneslo rozsudek ve výši jeden a půl roku odnětí svobody)

Jan Šenkýř (narozen 26. července 1925 v Krouně, udávající, hlavní příčina 30. ledna 1946 vyneslo rozsudek ve výši jeden rok odnětí svobody)

Tragický osud stihl **Karla Wolfa**. Toho času válečný invalida se narodil 10. února 1894 v Hlinsku. Tento zaslepený udávající, který podporoval nacistické hnutí, se pravidelně stýkal s členy gestapa.

Spolu s jistým Zemánkem a Tušlem udal skupinu komunistů. Ti byli následně dopadeni a souzeni za rozšiřování komunistických letáků. Obvinění byli odvezeni do koncentračního tábora, kde se došli konce války. Celá událost bohužel smutně skončila pro Josefa Tese a Josefa Vagouna, kteří otěsné podmínky koncentračního tábora nepřežili.

Karel Wolf byl usvědčen ze zločinu udávající. Soud, který probíhal 19. a 20. listopadu 1946 ho jednomyslně odsoudil k trestu smrti. Poprava byla vykonána ve 12:12 hodin na dvoře Krajského soudu v Chrudimi, přítomen byl duchovní Josef Frey. Ve 12:18 hodin konstatoval soudní lékař MUDr. Otakar Formánek smrt.

Tento zřejmě nepříliš inteligentní muž měl udávat na přání své ženy. Mezi ty, které Wolf pro peníze udal gestapu, patřil také i Bedřich Lummerling, Jan Pochobradský, Jaroslav Mečíř, Filip Fanta, výše zmíněný Josef Tesař, Josef Vagoun a další...¹⁴⁶

e) Zproštění viny a trestu

Josef Dopita (po válce obviněný ze spáchání zločinu proti osobám a poslán před soud, přes veškerá obvinění soud 23. května 1946 během hlavního příčinu zprostil Dopitu viny)

¹⁴⁶ MIKANOVÁ, c. d., s. 71.

Antonín Krejčí (narozen 24. února 1889 v Mileticích, obviněn za zločin udavaství, hlavní proces se konal 25. března 1946)

Jan Netolický starší (narozen 22. června 1879 v Pokřicích, obviněn za zločin proti státu, hlavní proces se konal 7. října 1946)

Josef Otava (narozen 18. května 1916 ve Svatce, obviněn z podpory nacismu, hlavní proces se konal 18. března 1946)

Adolf Tuček (narozen 11. srpna 1899 v Kamenicích, ačkoli byl obviněn z udavaství, při hlavním procesu 9. dubna 1947 byl od trestu zproštěn)

Zastavené hlavní procesy

Ludmila Netolická (narozena 16. září 1907 v Pokřicích)

Gustav Netolický (narozen 21. července 1912 v Pokřicích)

V českých zemích probíhalo do roku 1947 celkem 24 mimořádných soudů. Bylo podáno 132 549 trestních oznámení, z nich vyřízeno 130 114 případů. Obžalováno bylo 38 316 osob, v 14 879 případech se od dalšího stíhání upustilo, aby byl umožněn odsun Němců. Celkem 713 osob bylo odsouzeno k trestu smrti (475 Němců, 234 českých), trest doživotí vynesl soud v 741 případech (443 Němců, 293 českých). Trest odnětí svobody dostalo 19 888 osob.¹⁴⁷

6 ZÁVĚR

Přestože se Hlinecko z kdysi bezpečného vnitrozemí ocitlo po záboru na kdekýsleho československého pohraničí z roku 1938 prakticky v širším pohraničním pásmu, neměla tato skutečnost výraznější vliv na změnu zdejších poměrů. Život zde plynul dál. Němci obsadili město za poměrně klidných podmínek, lidé se nesnažili dávat podítky ke zbytečnému vyvolávání konfliktů.

Německý živel nezanechal v paměti místních obyvatel žádné výrazné vzpomínky. Ačkoli se v různých statistikách i soupisech osoby německé národnosti objeví, nezůstávají zde po nich snad vůbec žádné stopy. Alespoň ve vzpomínkách místních

¹⁴⁷ VYKOUPILO, c. d., s. 527.

oban, se kterými jsem mla tu est hovo it. Z cizinc Hline tí vzpomínají italské i ruské spoluob any, kte í zde prý pobývali, ti ale nejsou p edm tem mého zájmu. Starousedlí, sociáln zabezpe ení N mci (p evážn z ad živnostník a drobných podnikatel) zdejšímu obyvatelstvu s nejv tší pravd podobností ve v tší mí e neškodili – jednak jich na to bylo p íliš málo a jejich vnímání n mectví již bylo oslabeno, a jednak jejich sociální postavení bylo takové, že je nemuseli tímto primitivním zp sobem zd raz ovat.

K n mecké národnosti (mnohdy jen podle jména) hlásící se místní Židé – tedy p edevším majetní podnikatelé – byli nacistickou správou rychle eliminováni, zbaveni majetku a posléze i života a jako vrstva i jako jedinci tém zcela zmizeli. Vzhledem k vývoji také v naprosté v tšin nezanechali d dic , kte í by se po válce jejich majetek mohli op t ujmout. Lidé na Hlinecku na bývalé židovské obyvatelstvo (které znají ve v tšin p ípad spíše z vypráv ní svých starších p íbuzných) vzpomínají. V hlase t chto „pam tník “ byla vždy slyšet podv domá úcta k této menšin , obdivovali jejich obchodní schopnosti i společenskou úroveň , kterou v tšina místních obyvatel práv nem la. P í jedné z mých návštěv židovského h bitova v D evíkov jsem potkala neznámého starého muže. Pravd podobn ho zaujal tak mladý lov k, který se tu zastavil, protože mi hned za al vypráv t o místní židovské rodin , která vyráb la vlasové sí ky a jejich prodejem velmi zbohatla. Po smrti jednoho z nich prý p íjela obrovská delegace v luxusních vozech, poz stalí m li na sob drahé obleky. B hem povídání m l starý muž ve tvá i takový zvláštní spokojený výraz, nebyla zde ani stopa po n jaké antisemitské zášti. Než jsem se sta ila na n co zeptat, muž se bez rozlou ení vytratil. Podle mého názoru by si Židé na Hlinecku zasloužili vlastní obsáhlou publikaci, v jejich adách tu žilo mnoho výrazných osobností.

Na místo zlikvidovaných Žid nastoupili n me tí arizáto i, kte í však pro místní obyvatelstvo také nebyli výrazn jším nebezpe ím: jednalo se pouze o jedince, nikoli po etn jší a stmelenu skupinu, a v první ad jim šlo o upevn ní vlastnictví arizovaných majetk , spo ívající ve splacení závazk bankám, a dále pak o vytvá ení dostate ného zisku ur eného primárn k jejich osobní spot eb , který by p esv d iv doložil jejich společný vzr st. V porovnání s výše uvedenými Židy – jména Schulhof, Taussig nebo Schurz zn jí v Hlinsku i dnes. Kdo byl Richter? Krebs? Kdo si dnes pamatuje devatenáctiletého n meckého mladíka Ervína Gúrtlera? Podle m stské kroniky, která mapovala každodenní, „opravdový“ život obyvatel m sta a jeho okolí,

mli lidé jiné, mnohem vážnější starosti. Dokázat zabezpečit iasto po etnou rodinu, mít trvalé zaměstnání – to byla vážná starost. Odsunutí kolika mála Němcůmsto zdaleka nepoznamenal tolik, co vyhnání a následná likvidace zdejšího židovstva. V tom vidím nejvýraznějšíd sledek působení německé národnosti na toto místo. Textilní a kožešnické továrny Taussigovy, Schulhoffovy a jiných, daly práci mnoha lidem, Židé Hlinsko proslavili v celém světě. S jejich tragickým osudem, který skončil v Osvětimi, skončilyi slavné děsy tohoto města. Jejich majetek rozebrali především komunisté, soukromé pokrokové firmy nahradily národní podniky, které tehdy drželi v rukou lidé bez jakýchkoliv osobních (ve smyslu citových) zájmů. Prohlížím si fotografie na kterých hlineckých Židů – mají inteligentní, spokojený výraz, muži v obleku s elegantním motýlkem pod krkem pokoují dýmku. V Hlinsku zkrátka v té době žili i lidé s určitou úrovní – společenskou i osobní. Tyto dojmy z fotografií porovnávám s vlastními vzpomínkami z dětských let a celkem smutně konstatuji, že rozhodně nejsem pyšná na hlinecké „novodobé“ poválečné události a obyvatele.

Největším nebezpečím pro vlastenecky smýšlející děchy byli především sociálně slabých, nemajetných a nevážených vrstev. Tito lidé také s nacistickou okupací správou od počátku usilovně kolaborovali, majíce na zřeteli především okamžitý zisk. Ten ovšem nemusel být pouze materiální – šlo jim prostě o sebemenší podíl na moci, kterou by mohli uplatňovat nad svými spoluobčany. Typickou ukázkou těchto jedinců byli aktivní členové i sympatizanti Arijské pracovní fronty i přímí udavači Gestapa a SD. Jen v Okresním archivu v Chrudimi se nalézají na kolik podrobných výpovědí od sousedů hlineckých kolaborantů. Kolaborace děchů s Němci v hlineckém regionu bylo rovněž obsáhlé (a jistě velmi citlivé) téma ke studiu.

V závěru práce mohu zkonstatovat na kolik zjištěných skutečností: Němci v okolí města Hlinska nikdy netvořili významnější menšinu, jejich výskyt zde byl spíše náhodný a krátkodobý. Tito odvážní lidé byli povětšinou skládající, kteří pomohli kolonizovat zdejší drsný kraj – a za to jim mohou být dnešní občané vdšní. Ve 20. století české obyvatele pozvedli Židé. Bylo by tedy mylné brát na lehkou váhu význam těchto dvou „vedlejších“ skupin s německou národností - možná že se do hlineckých dějin zapsali více než „praví“ Němci, kteří byli po druhé světové válce z oblasti odsunuti. Pramalý vliv měly jednotlivé německé osoby. Cílem práce nebylo pátrat po jejich osudech, nýbrž pokusit se vysledovat dopad jejich působení na tuto oblast. Dovoluji si možná poněkud odvážně konstatovat, že nejvýraznějším děsledkem německých aktivit na Hlinecku byla

likvidace zdejšího židovského obyvatelstva a zabavení jeho majetku do rukou arizátorů. Z těchto ho vyrvali komunisté a Hlinsko po jejich vítězství ve volbách pomalu upadalo.

7 SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

7.1 Archivy

Okresní archiv Chrudim, fond Místský národní výbor v Hlinsku, inventární číslo 446, signatura 4.2.1, číslo kartonu 42.

Okresní archiv Chrudim, fond Místský národní výbor v Hlinsku, inventární číslo 446, signatura 4.2.1, číslo kartonu 42.

7.2 Prameny a literatura

ADÁMEK, K. V.: Paměti o školách v okrese hlineckém, Hlinsko 1890.

Amtliches Deutsches Ortsbuch für das Protektorat Böhmen und Mähren, Prag 1940.

BENEŠ, E.: Paměti. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství, Praha 1947.

BLAŽEK, M.: Hospodářský zeměpis Československa, Praha 1958.

BRANDES, D.: Cesta k vyhnání 1938-1945. Plány a rozhodnutí o „transferu“ Němců z Československa a z Polska, Praha 2002.

BRANDES, D.: Češi pod německým protektorátem, Praha 1999.

ESKO. OTT V HISTORICKÝ ATLAS, Praha 2007.

ESKOSLOVENSKÝ VOJENSKÝ ATLAS, Praha 1965.

Dějiny Československa v datech, Praha 1968.

Dekrety prezidenta republiky 1940-1945. Dokumenty, Praha 2002.

JOHNSON, P.: *Dějiny židovského národa*, Praha 2007.

HAHNOVÁ, E. – HAHN, H. H.: *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*, Praha 2002.

Hlinsko, kolektiv autorů, Hlinsko 2009.

HEJL, V.: Zpráva o organizovaném násilí, Praha 1990.

- Hlinecko. Sborník příspěvků. 6., Hlinsko 1998.
- Hlinsko ve starých fotografiích, Hlinsko 2007.
- HOLUB, O.: *Poslední pásmo vzdoru*, Praha 1988.
- HONL, I.: Česká toponomastická práce do roku 1918, Blansko 1970.
- JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z. – DOBEŠ, J.: *Dějiny správy v českých zemích*, Praha 2007.
- JANÁČEK, D. - KUBER, E.: „*Arizace*“ a arizátoři, Praha 2005.
- JEDERMANN, F.: *Ztracené dějiny*, Praha 1991.
- KALINOVÁ, L.: Východiska, očekávání a realita poválečné doby. K dějinám české společnosti v letech 1945-1948, Praha 2004.
- KAPLAN, K.: Pravda o československu 1945-1948, Praha 1990.
- Konfliktní společnost, katastrofa, uvolnění. Národní výklad česko-německých dějin od 19. století, Praha 1996.
- KOUTEK, J.: *Pátá kolona*, Praha 1962.
- Kronika města Hlinsko, rok 1946.
- KUŠA, K.: Město a městečka v dějinách, na Moravě a ve Slezsku, 1-6, Praha 1996-2004.
- KURAL, V.: Konflikt místo společnosti? Češi a Němci v československém státě 1918-1938, Praha 1993.
- LUTTERER, I. - MAJTÁN, M. - ŠRÁMEK, R.: *Zeměpisná jména československa*, Praha 1982
- MANDLER, E.: Benešovy dekrety. Proč vznikly a co jsou, Praha 2002
- MIKANOVÁ, S.: *Mimořádný lidový soud v Chrudimi v letech 1945-1947*, Diplomová práce, Fakulta Pedagogická, Technická univerzita v Liberci, Liberec 2008.
- NAVRÁTIL, P. a kol.: Romové v české společnosti. Jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky, Praha 2003.
- NITTER, E.: Tisíc let česko-německých vztahů, Praha 1991.
- Okresní archiv Chrudim, fond Místní národní výbor Hlinsko, karton číslo 31, 42.
- OLBERT, F.: *Cesta ke smíření*, Praha 1992.
- OTTER, J.: Úděl česko-německého sousedství. Pohledy do zrcadla dvanácti století společnosti dějin, Heršpice 1994.
- OTTOV SLOVNÍK NAUČNÝ, sv. XI., Praha 1897
- PANTOFLÍČEK, J. - LÁSKA, V.: *Atlas republiky československé*, Praha 1935.

PETR V, H.: Právní postavení žid v Protektorátu echy a Morava (1939-1941), Praha 2000.

PRAVDOMIL, J.: eši a N mci v echách. Národnostní boje od XIII. do začátku XIX. století, Slaný 1904.

R ŽI KOVÁ, R., LANGOVÁ, A.: *Stopy Žid v Pardubickém kraji*, Pardubice 2006.

SEIBT, F.: N mecko a eši. D jiny jednoho sousedství uprostřed Evropy, Praha 1996.

STAN K, T.: *Perzekuce 1945*, Praha 1996.

Sudetští N mci. Etnická skupina v srdci Evropy, Havlík v Brod 1994.

SVOBODA, J. F.: *Horácké sklo. P ísp vek k d jinám moravského sklá ství*, In: Národopisný sborník eskoslovanský, ro ník XXI., . 2, Praha 1928.

ŠIMÁK, J. V.: Pronikání N mc do ech kolonísací ve 13. a 14. století, Praha 1938.

ŠÍŠKOVÁ, T.: Menšiny a migranti v eské republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století, Praha 2001.

TOMS, J.: P ehled vývoje esko-n meckých vztah na území eské republiky od 12. století do roku 1947, Plzeň 2002.

VYKOUPIIL, L.: *Slovník eských d jin*, Brno 2000.

Židé. *D jiny a kultura*, Židovské muzeum v Praze, Praha 1997.

7.3 Internetové zdroje

<http://www.csu.cz>

<http://www.czso.cz/xediciplan.nsf/tab/2C0038EBB8> (11.7.2009)

<http://www.holocaust.cz>

<http://www.obecheralec.cz/docs/zpravodaj/2006-07.pdf> (15.7.2009)

<http://www.ksl.wz.cz/Postupim.htm> (10.7.2009)

http://www.svratka.cz/doc/novinky/2005_02.pdf (16.4.2009)

http://www.zasvobodu.cz/clanek.php?c=25_7.8.2009.pdf (7. srpna 2009)

7.4 Fotografie v příloze

Osobní archiv autorky

8 SEZNAM P ÍLOH

- P íloha íslo 1** Poštovní razítka z roku 1940
- P íloha íslo 2** Odstra ování nápisu z budovy m š anské školy, dnes Gymnázia K. V. Raise v Hlinsku
- P íloha íslo 3** P íklad dvojjazy ného pojmenování ulic v Hlinsku
- P íloha íslo 4** Na ízení íšského protektora v echách a na Morav o židovském majetku ze dne 21. ervna 1939
- P íloha íslo 5** Odstra ování n meckých ozna ení krátce po osvobození

Obrázek 1 – Pestože pošta v Hlinsku měla k dispozici již koncem března 1939 dvojjazyčná razítka, ještě 29. května 1940 (!) bylo použito razítko s pouze českým názvem, v jehož dolním mezikruží byla pouze delší zkratka .S.P. (československá pošta) nahrazena tečmi hvězdičkami (**).

Obrázek 2 – Dne 24. prosince 1940 pošta v Hlinsku odbavila zásilku vyfrankovanou nepetištěnými známkami n kdejší SR v nominální hodnotě 60 haléřů s portrétem

generála Milana Rastislava Štefánika. Laxnost poštovních úředníků je zřejmá i z faktu, že na zásilku ani nebylo vypsáno trestné porto.

Na ízení íšského protektora v echách a na Morav o židovském majetku ze dne 21. ervna 1939

Podle výnosu V dce a íšského protektora o Protektorátu echy a Morava ze dne 16. b ezna 1939, l. 5, se na izuje:

§ 1

(1) Žid m, židovským podnik m a židovským osobním sdružením jest dovoleno nakládati nemovitostmi, právy na nemovitostech, hospodá skými závody a podíly na nich, cennými papíry všeho druhu, jakož i propachtovati pozemky a hospodá ské závody a p evád ti pachtovní práva tohoto druhu jen se zvláštním písemným schválením. Totéž platí pro závazek k nakládání jmenovanými p edm ty.

(2) Schvaluje-li se závazek, platí schválení též pro p íslušné pln ní.

(3) Právní úkony odporující p edpis m odstavce 1. a 2. nebo sloužící k obejítí t chto p edpis nemají právní ú innosti.

§ 2

(1) Schválení podle § 1 udílí íšský protektor v echách a na Morav , který p ípadn svoji p íslušnost zcela nebo áste n p enese na jiné ú ady.

(2) Ud luje-li schválení jiný ú ad než íšský protektor v echách a na Morav , jest do rozhodnutí stížnost k íšskému protektoru v echách a na Morav p ípušná do dvou týdn po doru ení. Stížnost jest podati u ú adu, který rozhodnutí vydal. íšský protektor v echách a na Morav m že na íditi, aby za ur itých p edpoklad právo stížnosti odpadlo.

§ 3

Židé, židovské podniky a židovské osobní sdružení jsou povinni do 31. ervence 1939 u p íslušného oberlandrata p íhlásiti zem d lské neb lesní pozemky, které jsou v jejich vlastnictví nebo spoluvlastnictví nebo jimi pachtované.

§ 4

(1) Žid m, židovským podnik m a židovským osobním sdružením jest zakázáno nabývání nemovitostí a práv na nemovitostech, podíl na hospodá ských podnicích a

cenných papírů, jakož i při jejímání a znovu ziskování hospodářských závodů a najímání nemovitostí.

(2) Předpis § 1 odst. 3 platí obdobně.

§ 5

(1) Židé, židovské podniky a židovská osobní sdružení jsou povinni při ohlásiti při edmtý ze zlata, platiny a stříbra, jakož i drahokamy a perly nacházející se v jejich vlastnictví nebo spoluvlastnictví do 31. července 1939 u Národní banky nebo jí ustanovených míst.

(2) Nabývati, zciziti a zastaviti při edmtý uvedené v odst. 1 jest jim zakázáno.

(3) Totéž platí pro jiné drahocenné a umělecké při edmtý, pokud cena jednotlivého při edmtý nebo sbírky při edmtý převyšuje částku K 10.000.-.

§ 6

Za žida se považuje:

kdo pochází od nejméně tří podle rasy úplně židovských prarodů. Za úplně židovského se považuje prarod bez dalších předpokladů, jestliže při ísluší nebo při íslušel k židovské náboženské společnosti;

za žida se též považuje míšenec, pocházející od dvou úplně židovských prarodů,

aa) který dne 15. 9. 1935 náležel k židovské náboženské společnosti neb po tomto dni do ní jest přijat,

bb) který dne 15. 9. 1935 byl v manželství se židem nebo s ním po tomto dni v manželství vstoupí,

cc) který pochází z manželství se židem (lit. a) uzavřeného po 15. 9. 1935,

dd) který pochází z nemanželského styku se židem (lit. a) a byl narozen jako nemanželský po 31. 7. 1936.

§ 7

(1) Podnik se považuje za židovský, je-li jeho majitel žid (§ 6).

(2) Podnik ve stejné obchodní společnosti nebo komanditní společnosti se považuje za židovský, jsou-li jeden nebo několik osobních členů společnosti žid.

(3) Podnik právnické osoby se považuje za židovský:

jsou-li jedna nebo několik osob, povolaných k zastupování podle zákona nebo jeden nebo několik členů správní rady nebo dozorčí rady židé;

jsou-li rozhodujícím způsobem podle kapitálu nebo hlasovacího práva zúčastněni židé. Rozhodující účast podle kapitálu je dána, náleží-li více než třetina kapitálu židům;

rozhodující ú ast podle hlasovacího práva je dána, dosahují-li hlasy žid poloviny celkového po tu hlas .

(4) P edpisy odstavce 3 platí obdobn pro spole nosti podle horního práva, které nemají zp sobilosti k práv m.

(5) Nebyl-li 15. b ezna 1939 lenem p edstavenstva nebo správní nebo dozor í rady akciové spole nosti nebo komanditní spole nosti na akcie žádný žid, p edpokládá se, že židé nemají rozhodující ú ast podle kapitálu nebo hlasovacího práva (odst. 3b). Opa ná domn nka platí, byli-li ozna eného dne leny p edstavenstva nebo správní rady nebo dozor í rady jeden nebo n kolik žid .

(6) Podnik se považuje za židovský i tehdy, je-li skute n pod rozhodným vlivem žid .

(7) Odbo ka židovského podniku se považuje za podnik židovský.

(8) Odbo ka nežidovského podniku se považuje za podnik židovský, je-li vedoucí nebo jeden z n kolika vedoucích odbo ky žid.

§ 8

Pro židovská osobní sdružení platí obdobn p edpisy § 7.

§ 9

(1) íšský protektor v echách a na Morav m že ve vhodných p ípadech ustanoviti správce, kte í podléhají jeho dozoru a p íkazu. Taktéž m že íšský protektor v echách a na Morav odvolati d v rníky a vnucené správce dosazené podle p edpis protektorátních.

(2) Pokud b ží o majetek ve smyslu § 1 tohoto na ízení, p ísluší právo dosazovati správce výlu n íšskému protektoru v echách a na Morav .

(3) íšský protektor v echách a na Morav stanoví práva a povinnosti správce .

(4) Pokud íšský protektor v echách a na Morav svého práva podle odstavc 1 a 3 použije, neplatí p edpisy o d v rnících a vnucených správcích, platné v Protektorátu.

§ 10

(1) Kdo jedná proti tomuto na ízení nebo proti ustanovením vydaným k jeho provedení, bude potrestán v zením a pen žitou pokutou nebo jedním z t chto trest . Taktéž bude potrestán, kdo obejde ustanovení tohoto na ízení nebo ustanovení vydaná k jeho provedení.

(2) Pokus je trestný.

(3) Stíhání též podle jiných trestních ustanovení z stává nedot eno.

- (4) Vedle trestu má být uznáno na zbavení majetku, pokud byl p edm tem trestného inu. Nelze-li stíhati ur itou osobu, má být uznáno na zabavení majetku i samostatn .
- (5) Jest použití obecných p edpis íšskon meckého trestního práva.
- (6) Vyšet ovati a souditi tyto trestné iny náleží soud m n meckým p íslušným podle všeobecného íšského práva.
- (7) Ostatn jest použití ustanovení platných pro n mecké soudy v Protektorátu, pokud není ustanoveno jinak.

§ 11

- (1) íšský protektor v echách a na Morav má že vydati ustanovení provád cího a dopl ovacího obsahu.
- (2) Na ízení šéfa civilní správy v Brn týkající se nedovolených zásah do hospodá ství v zemi moravské ze dne 20. b ezna 1939 a týkající se zákazu zcizení židovského reálného majetku v zemi moravské ze dne 22. b ezna 1939, jakož i na ízení šéfa civilní správy v Praze o opat eních týkajících se židovského majetku všeho druhu ze dne 29. b ezna 1939 ruší se dnem ú innosti tohoto na ízení.

§ 12

- (1) Toto na ízení nabývá ú innosti dnem 22. ervna 1939.
- (2) P edpisy § 1, 2 a 4 mají zp tnou ú innost od 15. b ezna 1939 s tím, že v mezidobí uzav ené obchody vyžadující schválení nejsou právn ú inné, dokud se dodate n neschválí.
- (3) Výjime ná schválení ud lená šéfem civilní správy v Praze a v Brn podle na ízení ze dne 20., 22. a 29. b ezna 1939 pokládají se za schválení ve smyslu tohoto na ízení. Osoby oberlandraty jako správci již dosazené, považují se se zp tnou platností za správce ve smyslu tohoto na ízení.

Praha, dne 21. ervna 1939.

íšský protektor v echách a na Morav Svobodný pán von Neurath

V stník íšského protektora, . 6/1939, s. 45.

